

دکتر کاظم معتمدنژاد
استاد گروه علوم ارتباطات
دانشگاه علامه طباطبائی

مقدمه

شناخت تحولات اخیر سیاستها و برنامه‌های ارتباطی جهانی سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی ملل متحد (یونسکو)، با توجه به رویدادهای تازه‌ای که در طول سال‌های جاری، در مناسبات ایران و این سازمان بین‌المللی در زمینه ارتباطات، صورت گرفته‌اند، اهمیت ویژه‌ای یافته است. در مورد مناسبات مذکور، باید از یک سو، به انتشار گزارش هیأت اعزامی «یونسکو»، برای بررسی و امکان‌سنجی پیشنهاد دولت جمهوری اسلامی ایران، راجع به تأسیس «مرکز مطالعات و تحقیقات ارتباطات در آسیای میانه» - که نظر تاساعد این هیأت، درباره ایجاد مرکز پیشنهادی و توصیه آن مبنی بر اولویت اجرای یک «برنامه توسعه وسایل ارتباطی آسیای میانه را در برداشت - توجه کرد» و از سوی دیگر، تصویب عضویت ایران در «شورای بین‌الدول برنامه بین‌المللی توسعه ارتباطات» را - که برای نخستین بار در طول فعالیت پانزده ساله این برنامه، در بیست و هشتمین اجلاس کنفرانس عمومی «یونسکو» در پاییز ۱۹۹۵، تحقق یافت و به لحاظ مشارکت در هیأت مدیره ۳۵ عضوی برنامه یادشده، موفقیت جهانی بسیار مهمی به‌شمار می‌رود در نظر گرفت.^۲

در مسأله حاضر، ابتدا مقدمه‌ای در مورد چگونگی تحول سیاستها و برنامه‌های جهانی «یونسکو» در زمینه اطلاعات و ارتباطات، در دوره پس از کناره‌گیری «مختارامبو» مدیرکل قبلی این سازمان (سال ۱۹۸۷) و اجرای «استراتژی نوین ارتباطی»، به جای «نظم نوین جهانی اطلاعات و ارتباطات» ارائه می‌گردد. پس از آن، به‌طور مبسوط از کوشش‌ها و فعالیت‌های چندسال اخیر «یونسکو» درباره «پیشبرد وسایل ارتباطی آزاد، مستقل و کثرت‌گرا» در جهان و برگزاری چهار سمینار مهم منطقه‌ای در این مورد، سخن به میان می‌آید و در آخر مقاله نیز به ارزیابی این تحولات و اقدامات جدید و یادآوری نقاط قوت و ضعف آنها و وضع کشورهای در حال توسعه در چشم‌انداز جهانی، پرداخته می‌شود.

*****

دگرگونی سیاستها و برنامه‌های ارتباطی یونسکو

- «استراتژی نوین ارتباطی» به جای «نظم نوین جهانی اطلاعات و ارتباطات»
- توجه خاص به «پیشبرد وسایل ارتباطی آزاد، مستقل و کثرت‌گرا» و پشتیبانی مجدد از «جریان آزاد اطلاعات»
- ادامه کمک به کشورهای در حال توسعه، براساس استراتژی جدید و از طریق «برنامه بین‌المللی توسعه ارتباطات»

و تأسیس «برنامه بین‌المللی یونسکو برای توسعه ارتباطات» (۱۹۸۱)، به‌شمار می‌روند. اجلاس‌های کنفرانس سران کشورهای عضو جنبش غیرمتحد نیز در همین مدت، هماهنگ با اقدامات «یونسکو» در جهت مقابله با سلطه ارتباطی و اطلاعاتی غرب، فعالیت‌های متعددی، برای تأسیس «شبکه خبرگزاری‌های کشورهای غیرمتحد» (ژانویه ۱۹۷۵)، توسعه همکاری‌های رادیو تلویزیونی ممالک عضو این جنبش و مخصوصاً لازم و ملزوم شناختن برقراری «نظم نوین بین‌المللی اقتصادی» و «نظم نوین بین‌المللی اطلاعات و ارتباطات» (۱۹۷۶)، انجام دادند.^۳

۱. به سوی «استراتژی نوین ارتباطی»
اما با وجود این دست‌آوردهای گرانبها، از اواسط دهه ۱۹۸۰، به‌دنبال خروج دولت ایالات متحده آمریکا از سازمان بین‌المللی «یونسکو» به عنوان اعتراض به برنامه‌ها و سیاست‌های جدید

از اوایل دهه ۱۹۷۰، تحت تاثیر کوشش‌های جدید علمی و پژوهشی متفکران و محققان استفاده‌نگر ارتباطی، اقدامات مهمی در قالب برنامه‌های سازمان بین‌المللی «یونسکو» و همچنین «جنبش کشورهای غیرمتحد»، در راه مبارزه با نابرابری جهانی ارتباطات و عدم تعادل بین‌المللی اطلاعات، صورت گرفتند. برجسته‌ترین آنها، تصمیم‌های «یونسکو» راجع به پیشبرد «سیاست‌های ملی ارتباطی» در کشورهای در حال توسعه، (اکتبر ۱۹۷۰) اعلامیه کنفرانس عمومی یونسکو در مورد «اصول کاربرد ماهواره‌های پخش مستقیم تلویزیونی» (نوامبر ۱۹۷۲)، اعلامیه کنفرانس عمومی یونسکو درباره نقش وسایل ارتباط جمعی در روابط بین‌المللی (نوامبر ۱۹۷۸)، تصویب گزارش نهایی کمیسیون بین‌المللی مطالعه در مسائل ارتباطات (اکتبر ۱۹۸۰) - معروف به گزارش کمیسیون «مک براید» - قطعنامه کنفرانس عمومی یونسکو در مورد نظم نوین جهانی اطلاعات و ارتباطات (اکتبر ۱۹۸۰)

علیه اساسنامه آن، که بر ضرورت تضمین جریان آزاد اطلاعات، تأکید دارد، اقدام نمایم... وی سپس افزود: که بدین منظور، «... او مفهوم «نظم نوین جهانی اطلاعات و ارتباطات» را که از سوی جهان سوم و بلوک شوروی ترویج شده است، طرد می‌کند...». شدیدترین نظریات مخالفت‌آمیز مدیرکل جدید یونسکو، علیه نظم مذکور، در فوریه ۱۹۸۹، به‌هنگام مسافرت وی به ایالات متحده آمریکا، به خاطر جلب موافقت واشنگتن برای بازگشت به «یونسکو» ابراز شدند. او در این مسافرت، ضمن مصاحبه‌ای که در شماره ۲۵ فوریه روزنامه «واشنگتن پست» راجع به «یونسکو» منتشر شد، بار دیگر یادآوری کرد که «... یونسکو باید جریان آزاد اطلاعات در جهان را، به‌طور کامل تضمین کند و وی به موجب اساسنامه آن، خود را در این مورد موظف می‌شناسد...» او همچنین افزود که «... برنامه‌های مربوط به نظم نوین جهانی اطلاعات و ارتباطات»، دیگر در «یونسکو» وجود ندارند. زیرا این برنامه‌ها، مقررات مربوط به حقوق بشر را که در اساسنامه «یونسکو» پیش‌بینی شده‌اند، نقض کرده‌اند...».

ارتباطات» مورد تأکید قرار گرفته بود.

با تمام احوال، دبیرخانه «یونسکو» در اجلاس یادشده کنفرانس عمومی، ضمن عرضه دو برنامه مربوط به ارتباطات برای سالهای نیمه اول دهه ۱۹۹۰، موفق شد، برنامه اول را تحت عنوان «جریان آزاد اطلاعات و همبستگی» که عبارت اصلی آن، حاوی خواست دیرین غرب و مخصوصاً آمریکا است و کلمه «همبستگی» اضافه شده به آن، برای حفظ نوعی دلخوشی برای کشورهای جهان سوم، به کار گرفته شده بود، به تصویب برساند و در دو برنامه فرعی مندرج در آن، دو جزء عنوان مذکور را به تفکیک، تحت عنوان «برنامه فرعی جریان آزاد اندیشه‌ها از طریق کلام و تصویر» و «برنامه فرعی ارتباطات و همبستگی» مورد تصریح قرار دهد. دبیرخانه، همچنین توانست با به تصویب رساندن برنامه دوم ارتباطات، تحت عنوان «ارتباطات و توسعه»، که بیشترین بار مالی مجموعه دو برنامه ارتباطی را، برای تعقیب هدفهای «برنامه بین‌المللی توسعه ارتباطات» به خود اختصاص داده بود و معرف استراتژی عملیاتی تازه «یونسکو» در زمینه ارتباطات به‌شمار می‌رفت، توجه اساسی به هدف‌های جهان سوم برای برقراری «نظم نوین جهانی اطلاعات و ارتباطات»/ The New World Information and

اطلاعات و ارتباطات این سازمان و تلاش‌های آن برای متوقف کردن کوشش‌های سلطه‌ستیزی ممالک جهان سوم در سازمان مذکور، رفته رفته، مقدمات خنثی ساختن تصمیمات این سازمان علیه استیلای ارتباطی و خبری غرب فراهم آمدند. به طوری که از پاییز ۱۹۸۷، به دنبال تشدید فشارهای جهانی دیپلماسی آمریکا برای دگرگونی در گرایش‌های مخالف غرب «یونسکو» و انصراف اجباری «محمد مختار امبو» مدیرکل مشهور جهان سومی این سازمان در طول سالهای پرغوغای «مباحثه جهانی درباره ارتباطات» از ادامه سرپرستی آن و انتخاب «فردریکو مایور»/ Frederico Mayor، معاون اسپانیایی و طرفدار غرب سازمان یادشده، در بیست و چهارمین اجلاس کنفرانس عمومی یونسکو، به جانشینی وی، نوعی عقب‌گرد در فعالیت‌ها و اقدامات این سازمان در زمینه‌های اطلاعات و ارتباطات آغاز شد. پس از آن، به تدریج اشاره‌های مختصر و مبهمی هم که درباره هدف‌های «یونسکو» برای برقراری «نظم نوین جهانی اطلاعات و ارتباطات» عنوان می‌گردیدند، کاهش یافتند. تا جایی که در برنامه‌های ارتباطی عرضه شده از طرف دبیرخانه سازمان مذکور، به بیست و هشتمین اجلاس کنفرانس عمومی یونسکو در پاییز ۱۹۹۱، دیگر هیچ نامی از این نظم، به میان نیامد.

■ از اوایل دهه ۱۹۷۰، تحت تأثیر کوشش‌های جدید علمی و پژوهشی متفکران و محققان انتقادی‌تر ارتباطی، در قالب برنامه‌های سازمان بین‌المللی «یونسکو» و همچنین «جنبش کشورهای غیرمتعهد»، اقدامات مهمی در راه مبارزه با نابرابری جهانی ارتباطات و عدم تعادل بین‌المللی اطلاعات، صورت گرفتند.

هدف‌های او، موفق نگردید خواست‌های مربوط به برقراری «نظم نوین جهانی اطلاعات و ارتباطات» را، در برنامه‌های عرضه شده به این کنفرانس خنثی کند و از استناد صریح به آنها جلوگیری نماید. به همین جهت، در طرح «برنامه‌های میان‌مدت یونسکو برای سالهای ۱۹۹۰ تا ۱۹۹۵» که در همان اجلاس، برای تصویب به کنفرانس عمومی ارائه شد، طی متن برنامه‌های مربوط به ارتباطات، باز هم در دو مورد (پاراگراف‌های شماره ۲۷۳ و ۲۷۴)، به صراحت، از نظم مذکور سخن به میان آمد. هرچند که در نخستین مورد، بحث مربوط به این نظم، «پرتعارض و اختلاف‌آمیز» معرفی شده بود، در عین حال در دومین مورد، مشروعیت استناد به «نظم نوین جهانی اطلاعات و

پس از روی کار آمدن مدیرکل جدید و تلاش‌های وی در جهت ایجاد محیط مساعد برای بازگشت آمریکا به «یونسکو» در طول سالهای ۱۹۸۸ و ۱۹۸۹، در اظهارات و مصاحبه‌های وی، نشانه‌های آشکاری از تغییر جهت یونسکو در برابر خواست‌های مربوط به برقراری «نظم نوین جهانی اطلاعات و ارتباطات» و توجه مجدد به سیاست موردنظر آمریکا در دفاع از «آزادی مطبوعات» و «جریان آزاد اطلاعات» به خودنمایی پرداختند.

از جمله، در هفتم اکتبر ۱۹۸۸، «فردریکو مایور»، طی یک کنفرانس مطبوعاتی، که گزارش آن در همان روز از طرف خبرگزاری آمریکایی «آسوشیئتدپرس»، پخش شد، اعلام کرد «... یونسکو خانه آزادی است و ما هرگز نمی‌توانیم

مستقل و کثرت‌گرا در سراسر جهان، اقدام کرد. نخستین سمینار منطقه‌ای در این زمینه، در بهار ۱۹۹۱ در «ویندهوک» / Wind hock، مرکز کشور آفریقای «نامیبیا» تشکیل شد.

دومین سمینار منطقه‌ای موردنظر، در پاییز ۱۹۹۲ در «آلماتا» مرکز جمهوری تازه استقلال یافته آسیای مرکزی، برای کشورهای آسیا و اقیانوسیه برگزار گردید. سومین سمینار منطقه‌ای این مجموعه هم در بهار ۱۹۹۴ در «سانتیاگو» مرکز کشور «شیلی» برای کشورهای آمریکای لاتین و منطقه دریای کارائیب، ترتیب یافت. چهارمین سمینار منطقه‌ای درباره پیشبرد وسایل ارتباطی آزاد و مستقل و کثرت‌گرا نیز در زمستان ۱۹۹۶ در «صنعا» مرکز جمهوری یمن، برای کشورهای عربی شمال آفریقا و خاورمیانه، برگزار شد. پنجمین سمینار منطقه‌ای در این زمینه نیز در ماه مه ۱۹۹۷، برای اروپا، تشکیل خواهد گردید.

در اعلامیه‌های نهایی، چهار سمینار منطقه‌ای یادشده، با تکیه بر اصل آزادی مطبوعات و اهمیت خاص مقابله با موانع حقوقی انتشار آزادانه آنها، بر لزوم از میان برداشتن اجازة قبلی دولت‌ها برای انتشار روزنامه‌ها و سایر نشریه‌های دوره‌ای، تأکید گذاشته شده است. به منظور آگاهی بیشتر در مورد پیش‌بینی‌های اعلامیه‌های نهایی سمینارهای مذکور، در جهت ارتقاء و اعتلای مطبوعات آزاد و مستقل و کثرت‌گرا، ضمن یادآوری چگونگی برگزاری این سمینارها، محتوای اعلامیه‌های نهایی و پیشنهادها و طرح‌های آنها، در زیر بررسی می‌شوند.

۱. «اعلامیه ویندهوک» (مه ۱۹۹۱)

نخستین سمینار منطقه‌ای برای حمایت از پیشبرد وسایل ارتباطی آزاد و مستقل و کثرت‌گرا، که با همکاری سازمان ملل متحد و «یونسکو» از ۲۹ آوریل تا ۳ مه ۱۹۹۱ در «ویندهوک» مرکز جمهوری «نامیبیا» برای کشورهای آفریقای ترتیب یافت، نقطه عطفی در کوشش‌ها و اقدام‌های دهه‌های اخیر «یونسکو» در زمینه اطلاعات و ارتباطات به‌شمار می‌رود.

در واقع، با برگزاری «سمینار مربوط به پیشبرد مطبوعات مستقل و کثرت‌گرای آفریقای» / Seminar on Promoting an Independent and Pluralistic African Press, Windhoek, Namibia, 29 April - 3 May 1991 که در اجرای «استراتژی ارتباطی نوین» یونسکو، صورت گرفت، به فعالیت‌های دو دهه

احمد مختارابی

فدریکو مایور

■ از پاییز ۱۹۸۷، به دنبال تشدید فشارهای جهانی دیپلماسی امریکا برای دگرگونی در گرایشهای مخالف غرب «یونسکو» و انصراف اجباری «احمد مختارامبو» مدیرکل مشهور جهان سومی این سازمان و انتخاب «مایور»، معاون اسپانیایی و طرفدار غرب سازمان یادشده به جانشینی وی، نوعی عقب‌گرد در فعالیتها و اقدامات این سازمان در زمینه‌های اطلاعات و ارتباطات آغاز شد.

II. کوشش‌های تازه «یونسکو» درباره پیشبرد جهانی وسایل ارتباطی آزاد، مستقل و کثرت‌گرا

به دنبال تصویب «استراتژی نوین ارتباطی» یونسکو، در بیست‌وپنجمین اجلاس کنگرانس عمومی آن در پاییز ۱۹۸۹ در پاریس، کوششهای این سازمان در زمینه ارتباطات، بار دیگر مانند نخستین سالهای بعد از تأسیس آن و همچون دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰، به مسائل آزادی مطبوعات و اطلاعات و جریان آزاد اطلاعات و همچنین ارتباطات و توسعه معطوف گردیدند. استراتژی ارتباطی مذکور، که ضمن سومین «برنامه میان مدت» یونسکو، برای سالهای ۱۹۹۰ تا ۱۹۹۵، در اجلاس یادشده به تصویب رسید، براساس قطعنامه شماره ۱۰۴ همان اجلاس، برای پیشبرد «جریان آزاد اندیشه‌ها از طریق کلام و تصویر در میان کشورها و در داخل هر کشور» نقش برجسته‌ای پیش‌بینی کرده است.

«یونسکو»، از سال ۱۹۹۱، در جهت تحقق این هدف عمده «استراتژی نوین ارتباطی» برای برگزاری سمینارهای منطقه‌ای، به منظور کمک به پیشرفت مطبوعات و سایر وسایل ارتباطی آزاد و

Communication Order (N.W.I.C.O) را، که نشانگر استراتژی آرمانگرایی «یونسکو» در دو دهه اخیر بود، از میان بردارد.

برای دستیابی بدین مقصود، همان گونه که یادآوری شد، سرانجام در پاییز ۱۹۹۱، طی بیست‌وششمین اجلاس کنگرانس عمومی، تلاش مدیرکل کنونی «یونسکو» برای طرد کامل هدف‌های مربوط به استقرار نظم یادشده، کارساز شد و در متن «برنامه ارتباطات در خدمت بشریت»، که در قالب برنامه‌های میان مدت نیمه اول دهه جاری، برای دو سال بعد به تصویب رسید، از هرگونه یادآوری مستقیم یا غیرمستقیم این نظم، خودداری گردید و به جای آن بر «استراتژی نوین ارتباطی» / The New Communication Strategy، در جهت حمایت از آزادی مطبوعات و اطلاعات و جریان جهانی آزاد اطلاعات، تأکید گذاشته شد. تصمیمات بیست‌وهفتمین و بیست‌و هشتمین اجلاس‌های کنگرانس عمومی «یونسکو» که به ترتیب در پاییز ۱۹۹۳ و پاییز ۱۹۹۵ برگزار گردیدند، نیز بر تحقق هدف‌های موردنظر در این «استراتژی» استوار بودند.

گذشته آن سازمان در مورد مقابله با «جریان نامتعادل اطلاعات» بین‌المللی و «نابرابری ارتباطات» جهانی و توجه ویژه به برقراری یک «نظم نوین جهانی اطلاعات و ارتباطات»، پایان داده شد و مانند اواخر دهه ۱۹۴۰ و سالهای دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰، بار دیگر، آزادی مطبوعات و اطلاعات و جریان آزاد اطلاعات در سطح جهانی، طرف توجه آن قرار گرفت. مخصوصاً که برای پراهمیت‌ساختن فعالیت‌های تازه این سازمان بین‌المللی، در راه «جریان آزاد اندیشه‌ها» و کمک به پیشرفت آزادی مطبوعات و سایر وسایل ارتباط جمعی، روز پایانی این سمینار (۳ مه ۱۹۹۱) - که به صدور اعلامیه نهایی آن منتهی گردید - از طرف «یونسکو» به عنوان «روز جهانی آزادی مطبوعات» معرفی شد.

الف. مقدمه و متن اعلامیه

«اعلامیه ویندهوک» راجع به پیشبرد مطبوعات آفریقایی مستقل و کثرت‌گرا، دارای یک مقدمه و ۱۹ بند است. در مقدمه آن، مفاد اعلامیه جهانی حقوق بشر، قطعنامه شماره ۵۹ اولین اجلاس مجمع عمومی ملل متحد مصوب ۱۴ دسامبر ۱۹۴۶ برای معرفی آزادی اطلاعات به عنوان یک حق انسانی بنیادی و نیز قطعنامه شماره ۷۶ چهل و پنجمین اجلاس کنفرانس عمومی «یونسکو» در پاییز ۱۹۸۹ راجع به «جریان آزاد اندیشه‌ها از طریق کلام و تصویر، در میان کشورها و در داخل هر کشور»، مورد تأکید قرار گرفته‌اند. پس از مقدمه مذکور، شرکت‌کنندگان سمینار، نظریات خود را در مورد مطبوعات آزاد، مستقل و کثرت‌گرا، در بندهای مختلف اعلامیه، بیان کرده‌اند، که مندرجات آنها در این جا، نقل می‌شوند:

- بند ۱ اعلامیه، چنین است: «در انطباق با ماده ۱۹ اعلامیه جهانی حقوق بشر، ایجاد، حفظ و تحکیم مطبوعات مستقل، کثرت‌گرا و آزاد، برای توسعه و حفظ دموکراسی در یک کشور و برای توسعه اقتصادی، جنبه اساسی دارد.

- در بند ۲ اعلامیه، مفهوم «مطبوعات مستقل» ارائه گردیده است. در این ماده، گفته شده است: «منظور ما از مطبوعات مستقل، مطبوعاتی مستقل از کنترل دولتی، سیاسی و اقتصادی، یا مستقل از کنترل مواد و ملزومات و زیرساخت‌های اساسی برای تولید و توزیع روزنامه‌ها، مجله‌ها و نشریه‌های دوره‌ای است.»

- بند ۳ اعلامیه، برای معرفی مفهوم «مطبوعات کثرت‌گرا» چنین بیان داشته است: «معنای موردنظر ما از مطبوعات کثرت‌گرا، پایان انحصارها از هر نوع و وجود تعداد هر چه بیشتر روزنامه‌ها، مجله‌ها و نشریه‌های دوره‌ای است که گستره هرچه وسیع‌تر عقاید در داخل اجتماع را منعکس کنند.»

- در بند ۴ اعلامیه مذکور، تأثیر مثبت پیشرفت نظام‌های چندحزبی در استقلال و کثرت‌گرایی مطبوعات، چنین توصیف شده است: «دگرگونی‌های استقبال‌آمیزی که اکنون تعداد فزاینده‌ای از کشورهای آفریقایی به سوی دموکراسی‌های چندحزبی پیش گرفته‌اند، فضای فراهم می‌کنند که در آن، مطبوعات مستقل و کثرت‌گرا، می‌توانند پدید آیند.

- بند ۵ اعلامیه، خاطر نشان ساخته است: «گرایش سراسری جهانی به سوی دموکراسی و آزادی بیان و اطلاعات، یک کمک بنیادی به تحقق آرزوهای انسانی است.»

- در بند ۶ این اعلامیه، که فشارها و محدودیت‌های مربوط به انتشار مطبوعات و فعالیت روزنامه‌نگاران و جریان اطلاعات را یادآوری کرده، چنین آمده است:

«در آفریقای امروز، علی‌رغم توسعه‌های مثبت برخی از کشورها، در بسیاری از کشورها، روزنامه‌نگاران، مدیران و ناشران مطبوعات، قربانی سرکوب هستند. آنان به قتل می‌رسند، توقیف می‌شوند و مورد سانسور قرار می‌گیرند و از طریق، فشارهای اقتصادی و سیاسی، از قبیل محدودیت‌های کاغذ روزنامه، نظام‌های کسب اجازه / Licensing Systems، که باعث محدود کردن امکانات انتشار می‌گردند، محدودیت‌های مربوط به ویزا، که از حرکت آزاد روزنامه‌نگاران جلوگیری می‌کنند، محدودیت‌های مبادله اخبار و اطلاعات و محدودیت‌های توزیع و جریان روزنامه‌ها در داخل کشورها و در ورای مرزهای ملی، مورد محدودیت واقع می‌شوند. در بعضی کشورها، دولتهای تک حزبی، تمامی اطلاعات را کنترل می‌کنند.»

- بند ۷ اعلامیه سمینار «ویندهوک»، یادآوری کرده است:

«امروز، حداقل ۱۷ روزنامه‌نگار، مدیر روزنامه و ناشر در زندانهای آفریقا هستند و ۴۸ روزنامه‌نگار آفریقایی در حال انجام حرفه خود، بین سالهای ۱۹۶۹ و ۱۹۹۰، کشته شده‌اند.»

- در بند ۸ اعلامیه، ضمن تأکید بر نقض

حقوق بشر از طریق سانسور، چنین آمده است: «مجمع عمومی ملل متحد، باید با توجه به نظر کمیسیون حقوق بشر، موضوع اعلام سانسور به عنوان یک نقض فاحش حقوق بشر را، در دستور کار اجلاس آینده خود، قرار دهد.»

- بند ۹ اعلامیه، خاطر نشان ساخته است: «دولتهای آفریقایی باید برای تحقق تضمین‌های مندرج در قوانین اساسی راجع به آزادی مطبوعات و آزادی انجمن‌ها و جمعیت‌ها، مورد ترغیب واقع شوند.»

■ چهارمین سمینار منطقه‌ای «یونسکو» در مورد پیشبرد وسایل ارتباطی مستقل و کثرت‌گرا، که از ۷ تا ۱۱ ژانویه ۱۹۹۶ در «صنعا» (مرکز جمهوری یمن) برگزار شد با دنبال کردن سمینارهای «ویندهوک»، «آلماتا» و «سانتیاگو»، اعلامیه‌ای را صادر کرد.

- در بند ۱۰ اعلامیه سمینار «ویندهوک»، آمده است:

«برای تشویق و تحکیم دگرگونی‌های مثبت اخیر آفریقا و مقابله با دگرگونی‌های منفی آن، جامعه بین‌المللی - به ویژه، سازمانهای بین‌المللی (دولتی و همچنین غیردولتی)، آژانس‌های توسعه و انجمن‌های حرفه‌ای - باید به عنوان یک امر تقدم‌آمیز، پشتیبانی مالی را به سوی توسعه و تأسیس روزنامه‌ها، مجله‌ها و نشریه‌های غیردولتی، که جامعه را به مثابه یک مجموعه کل می‌نگرند و دیدگاههای مختلف داخل جماعت‌های برخوردار از خدمات خود را انعکاس می‌دهند، معطوف سازند.»

- بند ۱۱ اعلامیه، تأکید کرده است: «تمام منابع مالی، باید به منظور ترغیب کثرت‌گرایی و همچنین استقلال، به کار گرفته شوند. بنابراین، وسایل ارتباطی عمومی موقعی باید مورد پشتیبانی مالی قرار گیرند که مقامات دولتی، آزادی بیان و اطلاعات و استقلال مطبوعات را، بر مبنای قانون اساسی و به‌طور مؤثر، تضمین کنند.»

- در بند ۱۲ اعلامیه، گفته شده است: «برای مساعدت به حراست از آزادی‌های بر شمرده شده در بالا، ایجاد انجمن‌ها، سندیکاها یا اتحادیه‌های حقیقتاً مستقل و منتخب روزنامه‌نگاران و انجمن‌های مدیران و ناشران در

تمام کشورهای آفریقایی که در حال حاضر چنین تشکیلاتی وجود ندارند، حائز اولویت است».

– بند ۱۳ اعلامیه نیز خاطرنشان کرده است: «قوانین مربوط به وسایل ارتباطی ملی و روابط شغلی ارتباطات در کشورهای آفریقایی، باید به نحوی طرح‌ریزی شوند که امکان وجود چنین انجمن‌های منتخب را تأمین کنند و شرایط افسای وظایف مهم آنها در دفاع از آزادی مطبوعات را فراهم سازند».

– در بند ۱۴ اعلامیه سمینار «ویندهوک» از ضرورت آزادی روزنامه‌نگاران آفریقایی توفیق شده در زندانهای دولتی، بدین‌گونه سخن به میان آمده است:

«به عنوان نشانه حسن نیت، دولتهای آفریقایی که روزنامه‌نگاران را به سبب فعالیت‌های حرفه‌ای آنان به زندان انداخته‌اند، باید بی‌درنگ آنها را آزاد کنند. روزنامه‌نگارانی هم که ناچار شده‌اند کشورهای خود را ترک نمایند، باید برای بازگشت و از سرگرفتن فعالیتهای خود، آزاد باشند».

– بند ۱۵ اعلامیه، اهمیت همکاری ناشران آفریقا را، چنین بیان کرده است:

«همکاری بین ناشران در داخل آفریقا و بین ناشران «شمال» و «جنوب» (به عنوان مثال، براساس اصل همکاری دوجانبه) باید مورد تشویق و پشتیبانی قرار گیرد».

– در بند ۱۶ اعلامیه سمینار «ویندهوک»، ضرورت تحقیق در مورد مسائل مالی و اقتصادی مؤسسات ارتباط جمعی، آموزش روزنامه‌نگاران و مدیران و وضع آزادی مطبوعات در آفریقا، یادآوری گردیده است. در این ماده، چنین گفته شده است:

«به عنوان یک امر فوری، سازمان ملل متحد و «یونسکو» و مخصوصاً «برنامه بین‌المللی توسعه ارتباطات»/

The International Programme for the Development of Communication (I.P.D.C)

باید با همکاری آژانسهای کمک‌کننده دولتی به ویژه «برنامه توسعه ملل متحد»/

The United Nations Development Programme (U.N.D.P) و غیر دولتی و

سازمانهای غیردولتی مربوط و انجمنهای حرفه‌ای، در زمینه‌های ویژه زیر، به پژوهش‌های دقیق دست بزنند:

I. شناخت موانع اقتصادی مربوط به تأسیس وسایل خبری، شامل تضییقات وارداتی، نرخ‌گذاری و سهمیه‌بندی مواد و ملزوماتی

همچون کاغذ روزنامه، تجهیزات چاپی، دستگاههای حروفچینی و کامپیوتری و برقراری مالیات بر فروش روزنامه‌ها، به عنوان سرآغاز تعطیلی آنها.

II. آموزش روزنامه‌نگاران و مدیران و چگونگی دستیابی به نهادها و دوره‌های آموزش حرفه‌ای.

III. موانع قانونی شناسایی و فعالیت مؤثر اتحادیه‌ها یا انجمن‌های روزنامه‌نگاران، مدیران و ناشران.

IV. یک دفتر راهنما در مورد منابع مالی قابل دستیابی از طریق آژانسهای توسعه و آژانسهای دیگر، شرایط مربوط به بازپرداخت این قبیل منابع و شیوه‌های درخواست استفاده از آنها.

V. وضع آزادی مطبوعات در هرکدام از کشورهای آفریقا».

ب - معرفی ابتکارها و طرحهای موردنظر سمینار

به دنبال اعلامیه سمینار «ویندهوک»، ابتکارها و طرح‌های مشخص شده در این سمینار، نیز به صورت پیوست آن، به ترتیب زیر، ارائه گردیده‌اند:

I. توسعه همکاری بین روزنامه‌های خصوصی آفریقایی، به منظور کمک آنها برای مبادله متقابل نشریات، مبادله اطلاعات، سهیم شدن در تجربیات یکدیگر از طریق مبادله روزنامه‌نگاران و سازماندهی دوره‌های آموزشی و مسافرتها مطالعاتی روزنامه‌نگاران، مدیران و کارکنان فنی آنها.

II. ایجاد اتحادیه‌های ملی مستقل جداگانه برای ناشران، مدیران اخبار و روزنامه‌نگاران

III. تأسیس اتحادیه‌های منطقه‌ای برای

■ از اواسط دهه ۱۹۸۰، به دنبال خروج دولت ایالات متحده آمریکا از «یونسکو» به عنوان اعتراض به برنامه‌ها و سیاستهای جدید اطلاعات و ارتباطات این سازمان و تلاشهای آن برای متوقف کردن کوششهای سلطه‌ستیزی ممالک جهان سوم در سازمان مذکور، مقدمات خنثی ساختن تصمیمات این سازمان علیه سلطه‌گری ارتباطی و خبری غرب فراهم آمد.

ناشران، مدیران و روزنامه‌نگاران مستقل. IV. توسعه و پیشبرد مقررات گذارهای غیردولتی و مجموعه‌های مقررات اخلاقی در هر کشور، به منظور دفاع مؤثرتر از حرفه و تأمین اعتبار معنوی آن.

V. تأمین مالی یک مطالعه درباره خوانندگان روزنامه‌های مستقل، به منظور ایجاد گروه‌های کارگزاران تبلیغات بازرگانی.

VI. تأمین مالی یک مطالعه امکان‌سنجی، برای تأسیس یک بنیاد مستقل، کمک مطبوعاتی و پژوهش در زمینه شناخت منابع سرمایه‌موردنیاز این بنیاد.

VII. تأمین مالی یک مطالعه امکان‌سنجی درباره ایجاد یک هیأت مرکزی برای تدارک کاغذ روزنامه و تأسیس این هیأت

VIII. حمایت و تأسیس مؤسسات مطبوعاتی منطقه‌ای آفریقایی.

IX. کمک در جهت تأسیس ساختارهایی برای راهنمایی و پی‌گیری در مورد حملات به آزادی مطبوعات و استقلال روزنامه‌نگاران، با پیروی از نمونه «انجمن روزنامه‌نگاران آفریقایی غربی».

X. ایجاد یک بانک اطلاعاتی برای مطبوعات مستقل آفریقایی، به منظور مآخذیابی

– بند ۱۷ اعلامیه، اضافه کرده است: «با توجه به اهمیت رادیو و تلویزیون در زمینه اخبار و اطلاعات، از سازمان ملل متحد و «یونسکو» دعوت می‌شود، به «مجمع عمومی» و «کنفرانس عمومی»، برگزاری سمینار مشابهی با شرکت روزنامه‌نگاران و مدیران سرویس‌های خبری رادیویی - تلویزیونی، به منظور بررسی درباره امکان اعمال مفاهیم مشابهی برای استقلال و کثرت‌گرایی این وسایل را، توصیه کنند».

– در بند ۱۸ اعلامیه مذکور، گفته شده است: «جامعه بین‌المللی باید به تحقق و اجرای ابتکارها و طرح‌های ارائه شده در پیوست این اعلامیه کمک کند».

ماده ۱۹ اعلامیه، لزوم ارائه این اعلامیه به مجمع عمومی ملل متحد و کنفرانس عمومی «یونسکو» را مطرح کرده است.

– بند ۱۹ اعلامیه، که آخرین بند آن است، چنین یادآوری کرده است:

«این اعلامیه باید به وسیله دبیرکل سازمان ملل متحد، به مجمع عمومی ملل متحد و به وسیله مدیرکل «یونسکو» به کنفرانس عمومی این سازمان، عرضه شود».

۲- اعلامیه «آلماتا» (اکتبر ۱۹۹۲)

در اعلامیه نهایی «سینار مربوط به پیشبرد وسایل ارتباطی مستقل و کثرت‌گرایی آسیایی» / Seminar on Promoting Independent and Pluralistic Asian Media, Alma Ata, Kazakhstan, 5-9 October 1992. که از پنجم تا نهم اکتبر ۱۹۹۲ از سوی سازمان ملل متحد و «یونسکو» در «آلماتا» مرکز جمهوری قزاقستان برگزار شد، پس از مقدمه‌ای، پیشنهادهایی مطرح گردیده‌اند و ضمن آنها، به رفع محدودیت‌های قانونی انتشار مطبوعات، آموزش روزنامه‌نگاران، جریان آزاد اطلاعات، سلامت و امنیت روزنامه‌نگاران، تقویت رادیو - تلویزیون‌های خدمت عمومی و انجمن‌های حرفه‌ای توجه خاصی معطوف شده است.

الف - مقدمه

در مقدمه این اعلامیه، که به «اعلامیه آلماتا» (۱۹ اکتبر ۱۹۹۲) موسوم شده است، ابتدا بر ماده ۱۹ اعلامیه جهانی حقوق بشر راجع به آزادی اطلاعات، تأکید گردیده و سپس مفاد قطعنامه شماره ۵۹ نخستین اجلاس مجمع عمومی ملل متحد، مصوب ۱۴ دسامبر ۱۹۴۶، در معرفی آزادی اطلاعات به عنوان یک حق انسانی بنیادی، یادآوری شده است. به دنبال آنها، قطعنامه شماره ۱۰۴، بیست‌وپنجمین اجلاس کنفرانس عمومی «یونسکو» در پاییز ۱۹۸۹ درباره پیشبرد «جریان آزاد اندیشه‌ها از طریق کلام و تصویر، در سطح‌های بین‌المللی و همچنین ملی» و نیز قطعنامه شماره ۴۰۳ بیست‌وششمین اجلاس کنفرانس عمومی «یونسکو» در پاییز ۱۹۹۱ راجع به اهمیت خاص «مطبوعات آزاد، مستقل و کثرت‌گرا، به عنوان عنصر اساسی هر جامعه دموکراتیک که در واقع برای پشتیبانی از اعلامیه نهایی سینار «ویندهوک»، مرکز کشور آفریقای «نامیبیا» در مورد «پیشبرد مطبوعات مستقل و کثرت‌گرای آفریقای» (۲۹ آوریل تا ۳ مه ۱۹۹۱) صادر گردیده است، خاطر نشان شده‌اند. در پایان مقدمه هم شرکت‌کنندگان در سینار، پشتیبانی کامل خود را از اجرای تام اصول «اعلامیه ویندهوک» اعلام داشته‌اند و اهمیت خاص آن را به عنوان نخستین گام در کوشش برای پیشرفت وسایل ارتباطی چاپی و رادیو - تلویزیونی آزاد، مستقل و کثرت‌گرا در تمام مناطق جهان، مورد تأکید قرار داده‌اند.

ب - پیشنهادها

پس از مقدمه مذکور، پیشنهادهای مربوط به اجرای طرح‌های ویژه در کشورهای آسیایی از جمله کشورهای آسیای مرکزی، با همکاری سازمان‌های حرفه‌ای ملی و بین‌المللی و مؤسسات ملل متحد، براساس اصول مندرج در اعلامیه «ویندهوک»، در جهت بهبود عملکرد وسایل ارتباطی، مطرح گردیده‌اند. این پیشنهادها شامل موارد زیر می‌باشند:

۱- قانونگزاری

در زمینه «قانونگزاری» که در رأس پیشنهادها، مورد نظر سینار قرار گرفته است، به کشورهای آسیایی و مخصوصاً آسیای میانه، توصیه شده است که «برای جانشین ساختن قوانین مطبوعاتی قبلی با قوانین جدید تحکیم‌کننده حقوق مربوط به آزادی بیان، آزادی عقیده، دستیابی به اطلاعات و آزادی مطبوعات، از مشاوره کارشناسی و معاضدت حقوقی به منظور تدوین طرح‌های قانونی، استفاده کنند» در همین پیشنهاد یادآوری گردیده است که کشورهای یاد شده، «انحصارها و تمام شکل‌های تبعیض در رادیو و تلویزیون و اختصاص فرکانس‌های امواج، همچنین در امور چاپ و توزیع روزنامه و مجله و در تولید و توزیع کاغذ روزنامه را لغو کنند و تمام موانعی را که برای تأسیس نشریات جدید وجود دارند و نیز مالیات‌های تبعیض‌آمیز را، ملغی نمایند».

۲- آموزش

راجع به آموزش و تربیت حرفه‌ای روزنامه‌نگاران، مدیران و همکاران وسایل ارتباطی با تأکید بر «پیشبرد برنامه‌های ملی داخلی کشورها و سمینارها با دوره‌های آموزشی زیر منطقه‌ای (آسیای میانه در منطقه آسیا و اقیانوسیه)» موارد زیر طرف توجه قرار گرفته‌اند:

الف - مهارت‌های حرفه‌ای، شامل آموزش فشرده و فراگیری زمینه‌های توسعه.

ب - مهارت‌های مدیریت، بازاریابی و امور فنی، برای وسایل ارتباطی چاپی و رادیو - تلویزیونی.

ب - اصول بین‌المللی آزادی گفتار، آزادی بیان، آزادی اطلاعات و آزادی مطبوعات.

ت - اصول بین‌المللی آزادی انجمن‌ها و جمعیت‌ها، روابط مدیران و کارمندان، مهارت‌های قرارداد همکاری جمعی، حقوق و مسؤولیت‌های انجمن‌های منتخب روزنامه‌نگاران، مدیران، همکاران بخش‌های خبری رادیو و تلویزیون و ناشران.

ث - اصول استقلال روزنامه‌نگاران و روابط

بین بخش تحریریه روزنامه، هیأت مدیره و بخش‌های اداری، بازرگانی و آگهی‌های تجاری.

ج - برنامه درسی و شیوه آموزشی مناسب برای نهادهای آموزش روزنامه‌نگاری (شامل برنامه‌های مبادله مدرسان و کمک‌مدرسان) و برنامه‌های مخصوص آموزش دهندگان.

ج - دسترسی به برنامه‌ها و تسهیلات آموزشی

ح - مجموعه مقررات رهنمود در مورد آگهی‌های بازرگانی در وسایل ارتباطی رادیو و تلویزیونی

خ - حقوق زنان در وسایل ارتباطی و حقوق گروه‌های اقلیت در داخل جوامع.

۳- جریان آزاد اطلاعات

درباره جریان آزاد اطلاعات، با تأکید بر آن «به عنوان یک امر فوری»، موارد زیر، یادآوری گردیده‌اند.

الف - حمایت از تأسیس مراکز منابع ارتباطی / The Media Resource Centres در جمهوری‌های آسیای میانه، تا از طریق آنها روزنامه‌نگاران و سایر همکاران وسایل ارتباط جمعی بتوانند به اخبار و اطلاعات بین‌المللی و لازم و مواد مطالعاتی دستیابی پیدا کنند. و همچنین با استفاده از آنها بتوانند تجهیزات پیشرفته ترکیب و تدوین متون را، برای آماده کردن جهت چاپ، به کار گیرند.

ب - کمک به وسایل ارتباطی مستقل برای بالابردن سطح تولید، کیفیت محتوی و طرز ارائه اخبار و برنامه‌های تلویزیونی مسائل جاری روز، از طریق تدارک تکنولوژی نوین و آشنایی همکاران آنها با تکنیک‌ها و ارزش‌های تولیدی مدرن و متناوب.

ب - مساعدت برای ایجاد یک سرویس مبادله خبری در داخل کشورها، به منظور افزایش جریان بین‌المللی، منطقه‌ای و ملی اخبار و اطلاعات به سو و از سوی کشورهای همسایه و کمک به بهبود تکنولوژی و توسعه بیشتر پیوندهای ارتباطی.

۴- سلامت و امنیت روزنامه‌نگاران

در مورد سلامت و امنیت روزنامه‌نگاران، «اعلامیه آلماتا» چنین نوشته است:

«پشتیبانی از روزنامه‌نگاران، برای ایفای حرفه خویش با سلامت و امنیت و ایجاد یک مرکز (یا مراکز) حمایت در منطقه، به منظور مرتبط ساختن آن با «شبکه هشدار برای اقدام» نظام «مبادله بین‌المللی آزادی بیان» / The International Freedom of Expression Exchange (I.F.E.X) Action Alert Network

مورد پیشنهاد برای آسیا، که هدف ویژه آن توجه به سلامت و امنیت روزنامه‌نگاران و امور آزادی مطبوعات است.»

۵- رادیو - تلویزیون خدمت عمومی

تقویت وضع سازمان‌های «رادیو - تلویزیون خدمت عمومی» / The Public Service Broadcasting نیز طرف توجه خاص شرکت‌کنندگان در سمینار «آلماتا» قرار گرفته است. در اعلامیه نهایی سمینار مذکور، در این باره چنین آمده است:

«ترغیب برای توسعه رادیو - تلویزیونهای خدمت عمومی، که از لحاظ روزنامه‌نگاری مستقل اند، به جای ساختارهای رادیو - تلویزیونی کنونی، که تحت کنترل دولتها قرار دارند و بیشترین توسعه رادیوهای جماعتی / The Community Radio، ارتقاء سطح رادیو - تلویزیون‌های آموزشی از طریق پشتیبانی از برنامه‌های آموزشی فواصل دور، مانند تدریس زبان انگلیسی و آموزش رسمی و غیررسمی، برنامه‌های سوادآموزی و برنامه‌های اطلاعاتی در مورد بیماری «ایدز»، محیط زیست، کودکان و غیره.»

۶- انجمن‌های حرفه‌ای

اعلامیه یادشده، درباره «انجمن‌های حرفه‌ای»، چنین نوشته است:

«مساعدت به روزنامه‌نگاران، مدیران مطبوعات، ناشران و همکاران رادیو - تلویزیون‌های آسیای میانه، برای تأسیس انجمن‌ها، سندبکها یا اتحادیه‌های روزنامه‌نگاران و انجمن‌های مدیران مطبوعات و ناشران و همکاران رادیو - تلویزیونی، به صورت منتخب و حقیقتاً مستقل، در کشورهایی که هنوز چنین تشکیلاتی وجود ندارند.»

۷- موضوع‌های ویژه اقتصادی

در آخرین بخش پیشنهادهای ارائه شده در اعلامیه «آلماتا» برای اجرای طرح‌های ویژه، موضوع‌های خاص اقتصادی، به صورت زیر طرف توجه قرار گرفته‌اند:

«شناخت موانع اقتصادی مربوط به ایجاد وسایل ارتباطی مستقل نوین در آسیای میانه و به ویژه، ترتیب‌دهی یک مطالعه امکان‌سنجی راجع به روش‌های متناوب تدارک و توزیع کاغذ روزنامه، تسهیلات متناوب چاپ و توزیع روزنامه‌ها و مجله‌ها و امکانات و طرق متناوب کسب اعتبارهای مالی کم بهره.»

***

در پایان اعلامیه نیز شرکت‌کنندگان سمینار،

Nations, 1994 که به دنبال دو سمینار منطقه‌ای قبلی برای آفریقا و آسیا، با همکاری سازمان ملل متحد و «یونسکو»، در روزهای دوم تا ششم ماه مه ۱۹۹۴ در سانتیاگو مرکز کشور شیلی تشکیل شد، نیز برای پیشرفت آزادی و استقلال و کثرت‌گرایی ارتباطات جمعی، پیش‌بینی‌های خاصی صورت گرفته‌اند.

الف - مقدمه و متن اعلامیه

این اعلامیه هم مانند دو اعلامیه پیشین، دارای یک مقدمه و چندین بند است. در مقدمه اعلامیه، پس از یادآوری ماده ۱۹ اعلامیه جهانی حقوق بشر درباره آزادی اطلاعات، عهدنامه آمریکایی حقوق بشر، قطعنامه شماره ۵۹ نخستین اجلاس مجمع عمومی ملل متحد (۱۴ دسامبر ۱۹۴۶) در مورد معرفی آزادی اطلاعات به عنوان یک حق انسانی بنیادی، قطعنامه شماره ۷۶ چهل و پنجمین اجلاس مجمع عمومی ملل متحد (۱۱ دسامبر ۱۹۹۰) راجع به «اطلاعات در خدمت بشریت»، قطعنامه شماره ۱۰۴ بیست و پنجمین اجلاس کنفرانس عمومی یونسکو (پاییز ۱۹۸۹) در زمینه جریان آزاداندیشه‌ها، به قطعنامه شماره ۴.۳

بیست و ششمین اجلاس کنفرانس عمومی یونسکو (پاییز ۱۹۹۱) در تأیید اعلامیه «سمینار ویندهوک» راجع به پیشبرد مطبوعات مستقل و کثرت‌گرا و تأکید این قطعنامه بر شناخت مطبوعات آزاد، کثرت‌گرا و مستقل به عنوان عنصر اساسی هر جامعه دموکراتیک، اشاره شده است. مقدمه مذکور سپس بر نقش جهانی فزاینده «برنامه بین‌المللی توسعه ارتباطات» که شورای بین‌الدول آن در اجلاس فوریه ۱۹۹۲ خود برای طرح‌های مربوط به تقویت وسایل ارتباطی مستقل و کثرت‌گرا، اولویت قائل گردیده، تأکید کرده است. در این مقدمه همچنین از تقارن برگزاری سمینار «سانتیاگو» با نخستین مراسم برگزاری «روز جهانی آزادی مطبوعات»، که طبق تصمیم ۲۰ دسامبر ۱۹۹۳ مجمع عمومی ملل متحد، به مناسبت صدور «اعلامیه ویندهوک» (سوم ماه مه ۱۹۹۱)، برقرار شد، نیز ابراز خوشنودی گردیده است. در پایان مقدمه، با تأکید بر ارتباط متقابل بسیار نزدیک صلح، توسعه و دموکراسی و نقش مهم منطقه آمریکای لاتین و کارائیب در این زمینه، حمایت کامل و پشتیبانی نام شرکت‌کنندگان در سمینار از اصول بنیادی «اعلامیه ویندهوک»، ابراز شده است و اهمیت آن به عنوان نخستین گام در کوشش برای وسایل ارتباطی چاپی و رادیو - تلویزیونی آزاد، مستقل

■ در یکی از بخشهای متن اصلی «اعلامیه صنعا»، برای ایجاد شبکه‌های ملی و بین‌المللی نظارت و مقابله درباره نقض آزادی بیان و تأسیس بانکهای اطلاعاتی و کمک‌کارشناسی برای کامپیوتری کردن فعالیت‌های ارتباطی، از سازمانهای ملی و منطقه‌ای و بین‌المللی، تقاضای کمک شده است.

چنین خاطرنشان ساخته‌اند:

«طرح‌های فوق با آن که به عنوان نیازهای خاص وسایل ارتباطی آسیای میانه معرفی شده‌اند، در سراسر منطقه (آسیا و اقیانوسیه) قابل اجرا می‌باشند. شرکت‌کنندگان سمینار همچنین از «یونسکو»، «برنامه بین‌المللی توسعه ارتباطات»، سازمان ملل متحد و مخصوصاً «کمیسیون اقتصادی و اجتماعی ملل متحد برای آسیا و اقیانوسیه» و «برنامه توسعه ملل متحد»، سازمان‌های حرفه‌ای بین‌المللی، کشورهای کمک‌دهنده، بنیادها و سایر طرف‌های ذی‌نفع، خواسته‌اند تا به‌طور سخاوتمندانه، برای اجرای این پیشنهادها و ابتکارها، کمک کنند و در آنها مشارکت نمایند.»

شرکت‌کنندگان سمینار، همچنین تقاضا کرده‌اند که این اعلامیه به وسیله دبیرکل سازمان ملل متحد به مجمع عمومی ملل متحد و به وسیله دبیرکل «یونسکو»، به کنفرانس عمومی آن سازمان، عرضه گردد.^۷

۳- «اعلامیه سانتیاگو» (مه ۱۹۹۴)

در اعلامیه نهایی «سمینار توسعه وسایل ارتباطی و دموکراسی در آمریکای لاتین و کارائیب» / Declaration of Santiago on Media Development and Democracy in Latin America and Caribbean, New York; United

و کثرت‌گرا در تمام مناطق جهان، خاطرنشان گردیده است.

بعد از مقدمه یادشده، شرکت‌کنندگان در سمینار مربوط به توسعه وسایل ارتباطی و دموکراسی در آمریکای لاتین و کارائیب، نظریات خود را درباره مسائل مختلف، در ۱۰ بند اعلام داشته‌اند.

در بند ۱ اعلامیه، گفته شده است:

«آزادی بیان، سنگ بنیادی دموکراسی‌های ماست و دموکراسی، پیش شرط صلح و توسعه در داخل و در میان کشورهاست.

آزادی مطبوعات، کلید و بخش جدانشدنی آزادی بیان است.»

مسافرت یا تضییقات آن که حرکت آزاد روزنامه‌نگاران را محدود می‌نمایند، محدودیتهای جریان آزاد اخبار و اطلاعات و محدودیتهای مربوط به جریان نشریات دوره‌ای در داخل کشورها و در ورای مرزهای ملی، مورد تضییق قرار دارند.»

در بند ۵ اعلامیه هم یادآوری شده است:

«هدف ما آن است که تعداد روزنامه‌ها، مجله‌ها، ویدئوها و ایستگاههای رادیویی و تلویزیونی به بیشترین حد ممکن بالا برود و گسترده‌ترین حد ممکن عقاید اجتماع را منعکس سازد.»

بند ۶ اعلامیه نیز افزوده است:

■ سمینار اخیر، سرآغاز کوشش‌های جدید «یونسکو» برای پیشبرد وسایل ارتباطی آزاد و مستقل و کثرت‌گرا، به‌شمار می‌رود.

بند ۲ اعلامیه بر ضرورت تضمین آزادی بیان و آزادی مطبوعات و سایر وسایل ارتباطی در قوانین اساسی، تأکید گذاشته است. در این بند، آمده است:

«تمام دولتهای منطقه باید ترغیب شوند تا به تضمین آزادی بیان، آزادی مطبوعات برای تمام انواع وسایل ارتباطی، آزادی انجمن‌ها و آزادی اتحادیه‌های وسایل ارتباطی، در قوانین اساسی خود بپردازند.»

در بند ۳ اعلامیه، یادآوری گردیده است:

«احترام به کثرت‌گرایی و گوناگونی فرهنگی، زبانی و جنسیتی، باید یک عامل بنیادی در جوامع دموکراتیک ما باشد و از طریق تمام وسایل ارتباطی، انعکاس یابد.»

بند ۴ اعلامیه به محکومیت سرکوب‌ها فشارها و محدودیتهای مطبوعات و از جمله، نظامهای کسب اجازه انتشار، پرداخته است. در این ماده، چنین گفته شده است:

«ما این واقعیت را که روزنامه‌نگاران، ناشران و همکاران رادیو و تلویزیون، هنوز قربانیان سرکوب، تهدید، حمله، قتل، توقیف، بازداشت و ربودن می‌باشند و مرتکبین این اعمال هم در بسیاری موارد از مجازات مصون می‌مانند، قویاً محکوم می‌کنیم. آنان همچنین از طریق فشارهای اقتصادی و سیاسی، همچون سانسور، محدودیتهای مربوط به کاغذ روزنامه و سایر تجهیزات و لوازم حرفه‌ای، نظامهای کسب اجازه انتشار و سایر کنترل‌های افراطی، که امکان نشر مطبوعات و پخش برنامه‌های رادیو-تلویزیونی را محدود می‌کنند، امتناع از صدور ویزای

ب - برنامه عمل

باید یادآور شد که همراه با اعلامیه مذکور، یک «برنامه عمل» / The Plan of Action نیز از سوی شرکت‌کنندگان در سمینار توسعه وسایل ارتباطی و دموکراسی در آمریکای لاتین و کارائیب مورد تصویب قرار گرفت. در این برنامه عمل، پنج بخش راجع به «پیشبرد وسایل ارتباطی جماعتی در مناطق روستایی، بومی و حاشیه‌ای شهری»، «آموزش و تربیت حرفه‌ای»، «مطبوعات آزاد و سلامت و امنیت روزنامه‌نگاران»، «تجهیزات و تکنولوژی» و «بزه‌دوش» پیش‌بینی شده‌اند.

۱- پیشبرد وسایل ارتباطی جماعتی در مناطق روستایی، بومی و حاشیه‌ای شهری

در بخش یکم، ضمن تأکید بر اهمیت روزافزون وسایل ارتباطی جماعتی در فرایند دموکراتیک منطقه، ضرورت بررسی وضع جاری این وسایل از لحاظ مقررات قانونی حاکم بر آنها، چگونگی توزیع فرکانسها و محدودیتهای قدرت فرستنده‌ها و نیز تضییقات مربوط به آگهیهای بازرگانی و ارائه توصیه‌های لازم به دولتها برای رعایت درباره عملکرد وسایل یاد شده، خاطرنشان شده است.

۲- آموزش و تربیت حرفه‌ای روزنامه‌نگاران

بخش دوم «برنامه عمل» موردنظر سمینار، که به آموزش تخصصی و حرفه‌ای روزنامه‌نگاران و همکاران بخشهای خبری رادیو و تلویزیون، اختصاص یافته است، با تأکید بر اهمیت محتوی برنامه‌های آموزشی، لزوم توجه به تدریس جنبه‌های حقوقی وسایل ارتباطی را نیز یادآور شده است.

۳- مطبوعات آزاد و سلامت و امنیت روزنامه‌نگاران

در بخش سوم این «برنامه عمل»، راجع به «مطبوعات آزاد و سلامت و امنیت روزنامه‌نگاران» چنین آمده است:

الف. به منظور گسترش تعداد مراکز راهنمایی و پی‌گیری / The Monitoring Centres در منطقه آمریکای لاتین و کارائیب و مربوط ساختن آنها با «شبکه هشدار برای اقدام» نظام «مبادله بین‌المللی آزادی بیان» که در حال حاضر وجود دارد، باید منابع مشترک سازمانهای حرفه‌ای علمی و بین‌المللی، با مساعدت «یونسکو» مورد استفاده قرار گیرند.

ب. علاوه بر راهنمایی و پیگیری درباره حمله به روزنامه‌نگاران، باید از نظام «مبادله بین‌المللی آزادی بیان» خواسته شود تا امکان

«مقامات دولتی باید به موقع و به نحو منطقی، اطلاعات ناشی از فعالیتهای بخش دولتی را، در دسترس قرار دهند.»

در بند ۶، خاطرنشان شده است:

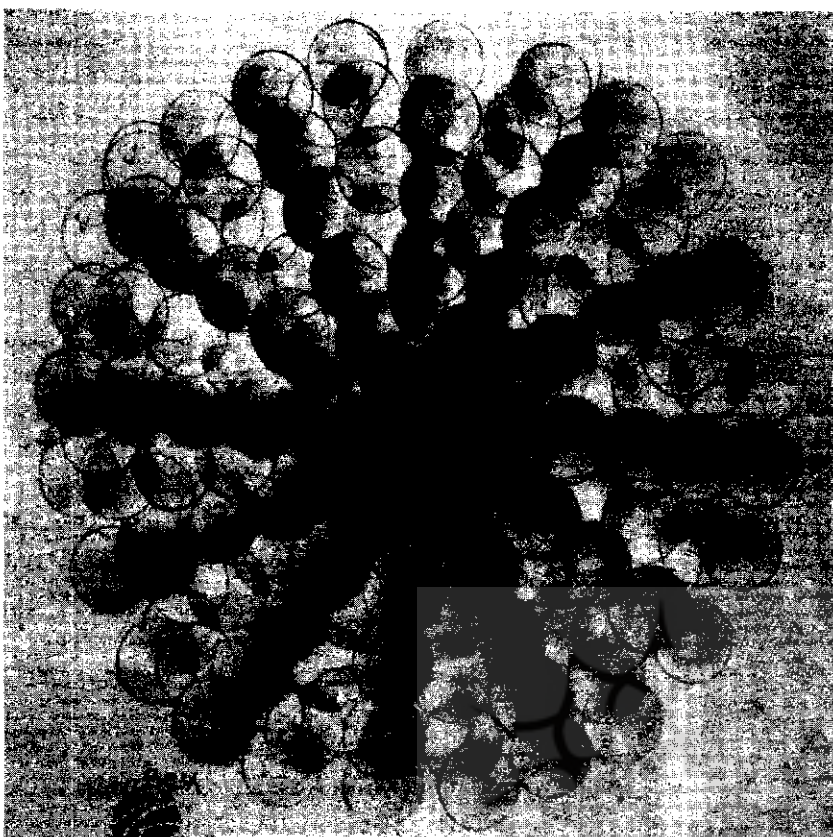
«هیچ روزنامه‌نگاری نباید برای افشای منابع اطلاعات خود، تحت فشار واقع شود.»

بند ۷ اعلامیه آزادی ورود به حرفه روزنامه‌نگاری را مورد تأکید قرار داده است. در این بند گفته شده است:

«در انطباق با حقوق بنیادی آزادی بیان و انجمن‌ها، همان‌گونه که در اعلامیه جهانی حقوق بشر پیش‌بینی گردیده است، دسترسی به روزنامه‌نگاری و فعالیت در این زمینه باید آزاد باشد و به هیچ طریقی مورد محدودیت واقع نشود.»

در بند ۱۰ اعلامیه، که آخرین بند آن به‌شمار می‌رود، شرکت‌کنندگان سمینار از مجمع عمومی ملل متحد تقاضا کرده‌اند یک «جایزه جهانی آزادی مطبوعات» ایجاد کند، تا هر سال برای قدردانی از افراد، سازمانها یا نهادهایی که از طریق وسایل ارتباطی چاپی یا الکترونیکی، به‌طور مؤثر، به آزادی اطلاعات کمک کرده‌اند، داده شود. اعضای هیأت داوران این جایزه، از سوی دبیرکل سازمان ملل متحد و مدیرکل «یونسکو» انتخاب خواهند شد و از شخصیت‌های برجسته‌ای که به لحاظ خدمات آنان به آرمان آزادی مطبوعات و موقعیت اخلاقی شناخته شده آنها در سطح بین‌المللی از شهرت و احترام برخوردارند، ترکیب خواهند یافت.^۸

گنجاندن موارد جدی و حساس مخالفت با صدور ویزا، محدودیت حرکت و مسافرت روزنامه‌نگاران و تضییقات جریان آزاد اطلاعات در منطقه نیز در میان سایر موضوع‌های مربوط به آزادی مطبوعات، بررسی گردد.

ج. باید از «یونسکو» خواسته شود تا همراه با سازمانهای حرفه‌ای، در پیشبرد سطحهای مختلف آگاهی جامعه نسبت به حق روزنامه‌نگاران به ایفای وظایف حرفه‌ای خود در شرایط سلامت و امنیت، شرکت کند.

۴- تجهیزات و تکنولوژی

بخش چهارم «برنامه عمل» که به بهبود و پیشرفت «تجهیزات و تکنولوژی» وسایل ارتباطی پرداخته است، ضمن یادآوری اهمیت بهره‌برداری این وسایل از تکنولوژی مطلوب و ایجاد شبکه‌ها و مراکز اسناد و اطلاعات ارتباطی در منطقه آمریکای لاتین و کارائیب، برای روزنامه‌نگاران و همکاران بخشهای خبری رادیویی و تلویزیونی، ضرورت دستیابی آنان به اطلاعات بین‌المللی و همچنین کتابها، متنها، نوارها و صفحه‌های ضبط کلام و تصویر و سایر مواد و لوازم آموزشی را نیز خاطر نشان ساخته است.

۵- پژوهش

در بخش پنجم، راجع به «پژوهش»، پس از تأکید بر لزوم تشویق سازمانهای وسایل ارتباطی و دانشگاهها و نهادهای تحقیقاتی و مؤسسات دولتی و بین‌الدول، به انجام پژوهش درباره تأثیر توسعه تکنولوژیهای ارتباطی بر جماعات بومی، با توجه خاص به حفظ هویت فرهنگی آنها، به «یونسکو» توصیه شده است تا با همکاری سازمانهای حرفه‌ای به مطالعه تطبیقی قوانین مربوط به وسایل ارتباطی، بپردازد.^۹

۴- «اعلامیه صنعا» (ژانویه ۱۹۹۶)

چهارمین سمینار منطقه‌ای «یونسکو» در مورد پیشبرد وسایل ارتباطی مستقل و کثرت‌گرا، نیز هدفهای کلی سمینارهای پیشین را دنبال کرده است. این گردهمایی که به کوشش مشترک سازمان ملل متحد و «یونسکو»، با عنوان «سمینار مربوط به پیشبرد وسایل ارتباطی مستقل و کثرت‌گرای عربی»، از ۷ تا ۱۱ ژانویه ۱۹۹۶، در صنعا، مرکز جمهوری یمن (Seminar on Promoting Independent and Pluralistic Arabian Media, Sana'a, Yemen, 7-11 January 1996) برای کشورهای عربی شمال آفریقا و خاورمیانه، برگزار شد، مانند سه سمینار

■ در «اعلامیه صنعا» آمده است: ایجاد انجمنهای حرفه‌ای یا سندیکاهای روزنامه‌نگاران و انجمنهای مدیران روزنامه‌ها و ناشران، به شکل واقعاً مستقل و منتخب، در تمام کشورها، اولویتی ضروری است و تمام موانع حقوقی و اداری در برابر ایجاد این سازمانها، باید از میان برداشته شوند.

قبل، اعلامیه‌ای صادر نموده است. «اعلامیه صنعا»، نیز مثل اعلامیه‌های سمینارهای «ویندهوک»، «آلماتا» و «سانتیاگو»، دارای مقدمه و متن اصلی است.

الف - مقدمه

در مقدمه «اعلامیه صنعا»، شرکت‌کنندگان در سمینار مذکور، پس از یادآوری اهمیت ماده ۱۹ اعلامیه جهانی حقوق بشر راجع به حق آزادی عقیده و بیان و اشاره به قطعنامه شماره ۵۹ نخستین اجلاس مجمع عمومی ملل متحد (۱۴ دسامبر ۱۹۴۶) درباره اعلام آزادی اطلاعات به عنوان یک حق بنیادی فرد انسانی و نیز قطعنامه شماره ۷۶ چهل و پنجمین اجلاس مجمع عمومی ملل متحد (۱۱ دسامبر ۱۹۹۰) در مورد «اطلاعات در خدمت بشریت»، بر قطعنامه شماره ۱۰۴ بیست و پنجمین اجلاس کنفرانس عمومی «یونسکو» (پاییز ۱۹۸۹) راجع به پیشبرد «جریان آزاد اندیشه‌ها از طریق کلام و تصویر ...

در سطح‌های بین‌المللی و همچنین ملی» تأکید کرده‌اند. سپس، قطعنامه شماره ۴۰۳، مصوب بیست و هشتمین اجلاس کنفرانس عمومی «یونسکو»، که در آن، مطبوعات آزاد، مستقل و کثرت‌گرا، به مثابه عنصر اساسی هر جامعه دموکراتیک شناخته شده و از مدیرکل «یونسکو» دعوت به عمل آمده است که اقدامات آغاز شده برای ترغیب آزادی مطبوعات و پیشرفت استقلال و کثرت‌گرایی وسایل ارتباطی، به سایر مناطق جهان نیز تعمیم داده شود، خاطر نشان گردیده است و علاوه بر آن، تصمیم مورخ ۲۰ دسامبر ۱۹۹۳ مجمع عمومی ملل متحد درباره ارج‌گذاری مراسم «روز جهانی آزادی مطبوعات» (۳ ماه مه)، نیز یادآوری شده است.

شرکت‌کنندگان در سمینار صنعا، در مقدمه اعلامیه خود، همچنین از قطعنامه شماره ۴۰۶ مصوب بیست و هشتمین اجلاس کنفرانس عمومی «یونسکو» (پاییز ۱۹۹۵)، که با تأکید بر

«اهمیت استثنایی» اعلامیه‌های مصوب شرکت‌کنندگان در سمینارهای برگزار شده در «ویندهوک» (نامیبیا، ۲۹ آوریل تا ۳ مه ۱۹۹۱)، «آلماتا» (قزاقستان، ۵ تا ۱۹ اکتبر ۱۹۹۲) و «سانتیاگو» (شیلی، ۲ تا ۶ مه ۱۹۹۴)، این اعلامیه‌ها را به عنوان مصوبات کنفرانس عمومی شناخته و ابراز اطمینان کرده است که سمینار منطقه‌ای آینده، برای «پیشبرد وسایل ارتباطی مستقل و کثرت‌گرایی عربی» - که با همکاری «یونسکو» و سازمان ملل متحد (بخش اطلاعات) در آغاز سال ۱۹۹۶ در صنعا (یمن)، برگزار خواهد شد - به ایجاد شرایط لازم در زمینه توسعه وسایل ارتباطی کثرت‌گرا و مشارکت مؤثر آنها در فرایندهای دموکراتیک‌سازی و توسعه منطقه عربی، کمک خواهد نمود، اعلام خوشنودی کرده‌اند.

در مقدمه اعلامیه، نقش روبه‌گسترش «برنامه بین‌المللی توسعه ارتباطات»، که شورای بین‌الدول آن در اجلاس فوریه ۱۹۹۲ خود، برای طرح‌های معطوف به تقویت استقلال و کثرت‌گرایی وسایل ارتباطی، اولویت قائل شده است، نیز مورد تأکید قرار گرفته است.

در پایان مقدمه، ضرورت حیاتی و اهمیت خاص دستیابی زنان به بیان آزاد و تصمیم‌گیری در زمینه وسایل ارتباطی، یادآوری گردیده است و به استفاده شرکت‌کنندگان در سمینار، از بیانات معاون دبیرکل سازمان ملل متحد در امور اطلاعات و معاون مدیرکل «یونسکو»، در زمینه‌های ارتباطات، اطلاعات و انفورماتیک، که به ترتیب، به نام دبیرکل و مدیرکل دو سازمان مذکور، در مراسم افتتاح سمینار، ارائه شده بودند، اشاره گردیده است.

ب - متن اعلامیه

هرچند در متن اعلامیه سمینار صنعا، مانند اعلامیه‌های سمینارهای قبلی، طبقه‌بندی موضوعی مشخصی با عنوان‌های خاص آن صورت نگرفته است، اما با توجه به ترتیب و توالی موضوعها و طرز انشاء و ارائه آنها، می‌توان در آن سه بخش را از هم تفکیک کرد. در نخستین بخش این متن، اظهارنظرها و موضع‌گیری‌های کلی شرکت‌کنندگان در سمینار، راجع به اصول آزادی، استقلال و کثرت‌گرایی وسایل ارتباطی، گرایش کنونی جهانی به سوی دموکراسی و آزادی بیان و مطبوعات، نقش تکنولوژی‌های نوین اطلاعات و ارتباطات در دنیای معاصر، محدودیت‌ها و فشارهای موجود در منطقه کشورهای عربی برای فعالیت‌های ارتباطات

جمعی، انعکاس یافته‌اند. بخش دوم متن اعلامیه، به توصیه‌ها و پیشنهادهای شرکت‌کنندگان در سمینار، نسبت به تأمین و تضمین حمایت‌های قانونی آزادی مطبوعات، ایجاد انجمنها و سندیکاهای حرفه‌ای روزنامه‌نگاران در کشورهای عربی، بهبود کیفیت کارکردهای روزنامه‌نگاری، تأسیس مؤسسات مطبوعاتی مستقل و ضرورت جلب کمک بین‌المللی در مورد توسعه وسایل ارتباطی مستقل در این ممالک و لزوم همکاری دولتهای کشورهای عربی با سازمان ملل متحد و «یونسکو» و سایر سازمانهای جهانی، در جهت تهیه و تدوین قوانین ارتباطی جدید برای تحکیم آزادی بیان و مطبوعات و دستیابی به اطلاعات و رفع محدودیتهای اقتصادی فعالیت ارتباطات جمعی و بهبود و توسعه آموزش روزنامه‌نگاران و گرداندگان وسایل ارتباطی، اختصاص یافته است. در بخش سوم متن اصلی اعلامیه هم از سوی شرکت‌کنندگان در سمینار، برای ایجاد شبکه‌های ملی و بین‌المللی نظارت و مقابله درباره نقض آزادی بیان و تأسیس بانکهای اطلاعاتی و کمک کارشناسی در زمینه کامپیوتری کردن فعالیت‌های ارتباطی، از سازمانهای ملی و منطقه‌ای و بین‌المللی، تقاضای کمک شده است.

مطبوعات، خودنمایی می‌کند، استقبال می‌نمایم؛ کوشش‌هایی را که در این جهت، به‌وسیله تعدادی از کشورهای عربی صورت گرفته‌اند، ارج می‌گذاریم و با تمنا از تمام دولتهای عربی می‌خواهیم که به این فرایند تاریخی، به پیوندند.

سپس در اعلامیه، آمده است:

«اطمینان داریم که ایجاد تکنولوژی‌های نوین اطلاعات و ارتباطات، به استقرار همکاری، توسعه، دموکراسی و صلح حقیقی کمک می‌کند. در عین حال، اذعان داریم که این تکنولوژی‌ها می‌توانند برای دستکاری افکار عمومی نیز به کار گرفته شوند و یادآور می‌شویم که حکومت‌هایی وجود دارند که از تهدید احتمالی تکنولوژی‌های مذکور، برای توجیه اقدام علیه آزادی مطبوعات، سوءاستفاده می‌کنند.»

بعد از آن، در اعلامیه اضافه شده است:

«مستأسفیم که در منطقه عربی، روزنامه‌نگاران، مدیران روزنامه‌ها، ناشران و اعضای حرفه‌ای وسایل ارتباطی به‌طور مداوم، قسربانی مزاحمت‌ها، تهدیدها، تجاوزهای فیزیکی، بازداشت‌ها، حبس‌ها، شکنجه‌ها، آدم‌ربای‌ها، تبعیدها و قتل‌ها، می‌باشند. آنان همچنین در معرض فشارهای اقتصادی و

■ پس از برگزاری سمینار منطقه‌ای ویندهوک (۱۹۹۱) که در اجرای «استراتژی ارتباطی نوین» یونسکو صورت گرفت، به فعالیت‌های دو دهه گذشته آن سازمان در مورد مقابله با «جریان نامتعادل اطلاعات» بین‌المللی و «نابرابری ارتباطات» جهانی و توجه ویژه به برقراری یک «نظم نوین جهانی اطلاعات و ارتباطات» پایان داده شد و مانند اواخر دهه ۱۹۴۰ و دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ بار دیگر آزادی مطبوعات، اطلاعات و جریان آزاد اطلاعات در سطح جهانی طرف توجه آن قرار گرفت.

سیاسی، مانند اخراج، سانسور، محدودیت مسافرت و نیز توقیف پاسپورت و امتناع از صدور ویزا، قرار دارند. علاوه بر تضییقات تحمیل شده بر جریان آزاد اخبار و اطلاعات و همچنین بر توزیع و پخش نشریات دوره‌ای در داخل کشورها و از طریق مرزهای ملی، وسایل ارتباطی، با تضییقات مربوط به استفاده از کاغذ روزنامه و سایر تجهیزات و ملزومات حرفه‌ای، هم روبه‌رو هستند. نظامهای اجازه قبلی انتشار و کنترل‌های افراطی نیز امکانات چاپ و توزیع نشریات را محدود می‌سازند.»

شرکت‌کنندگان در سمینار صنعا، در آخرین پاراگراف نخستین بخش متن اصلی اعلامیه،

در آغاز متن اصلی اعلامیه، شرکت‌کنندگان در سمینار، چنین یادآوری کرده‌اند:

«با تأکید بر اهمیت فراوان «اعلامیه ویندهوک» برای پیشبرد وسایل ارتباطی نوشتاری و شنیداری - دیداری آزاد، مستقل و کثرت‌گرا در تمام مناطق جهان، پشتیبانی تام و همستگی کامل خود در مورد اصول بنیادی این اعلامیه را اعلام می‌داریم و تقاضا می‌کنیم که این اعلامیه، واقعاً، به‌مورد اجرا گذاشته شود.

شرکت‌کنندگان در سمینار، پس از آن افزوده‌اند:

«با خوشنودی، از حرکتی که در سراسر جهان به سوی دموکراسی، آزادی بیان و آزادی

چنین خاطرنشان ساخته‌اند:

«اطمینان داریم که بازداشت و حبس روزنامه‌نگاران به سبب فعالیت‌های حرفه‌ای آنان، نقض‌های فاحش حقوق بشر به‌شمار می‌روند و از حکومت‌های کشورهای عربی که به مناسبت‌های حرفه‌ای، روزنامه‌نگاران را زندانی کرده‌اند، سریعاً می‌خواهیم که آنها را فوری و بدون قید و شرط، آزاد کنند. روزنامه‌نگارانی که مجبور شده‌اند کشورهای خود را ترک نمایند نیز باید آزاد باشند که به کشورهای خویش بازگردند و فعالیت‌های حرفه‌ای خود را در این کشورها، از سر بگیرند. کسانی هم که به‌طور غیرقانونی از کار اخراج شده‌اند، باید امکان بازیافتن شغل خویش را داشته باشند.»

***

بخش دوم متن اصلی اعلامیه، که حاوی توصیه‌ها و پیشنهاد‌های شرکت‌کنندگان در سمینار صنعت است؛ چنین شروع شده است:

«ما اعلام می‌کنیم که:

– دولتهای عربی باید تضمین‌های مبتنی بر قانون اساسی و سایر تضمین‌های حقوقی آزادی بیان و آزادی مطبوعات را در هر جا که وجود دارند، تأمین و تقویت کنند و قوانین و اقدامات محدود کننده آزادی مطبوعات را لغو نمایند. «خطوط قرمز»، که حکومتها گرایش دارند در خارج از چارچوب قوانین ترسیم کنند، این آزادیها را محدود می‌نمایند و پذیرفتنی نیستند. شرکت‌کنندگان در سمینار، پس از آن، چنین اضافه کرده‌اند:

– ایجاد انجمنهای حرفه‌ای یا سندیکاهای روزنامه‌نگاران و انجمنهای مدیران روزنامه‌ها و ناشران، به صورتهای واقعاً مستقل و منتخب، در تمام کشورهایی که هنوز این سازمانها به‌وجود نیامده‌اند، اولویتی ضروری است. تمام موانع حقوقی و اداری موجود در برابر ایجاد سازمانهای مستقل روزنامه‌نگاران، باید از میان برداشته شوند.

قوانین مربوط به روابط اجتماعی، در هر کجا که ضرورت دارند، باید براساس هنجارهای بین‌المللی، تدارک و تدوین گردند.»

سپس در اعلامیه آمده است:

– «عملکرد صحیح روزنامه‌نگاری مؤثرترین تضمین در برابر تضییقات حکومتی و فشارهای اعمال شده از طرف گروههای خصوصی است. تهیه و تدارک اصول رهنمود برای هنجارهای روزنامه‌نگاری، به اعضای حرفه‌ای و وسایل خبری، مربوط است و هر کوششی برای

■ پس از تغییر مدیرکل یونسکو، اشاره‌های مختصر و مبهمی هم که درباره هدفهای «یونسکو» برای برقراری «نظم نوین جهانی اطلاعات و ارتباطات» عنوان می‌گردیدند، کاهش یافتند تا جایی که در برنامه‌های ارتباطی عرضه شده از طرف دبیرخانه سازمان مذکور، به بیست و ششمین اجلاس هیئت عمومی یونسکو در پاییز ۱۹۹۱، دیگر هیچ نامی از این نظم به میان نیامد.

تدوین آنها، باید به‌وسیله خود روزنامه‌نگاران صورت گیرد. اختلافهایی که بین وسایل ارتباطی و (یا) اعضای حرفه‌ای این وسایل در مورد چگونگی عملکرد حرفه آنها، وجود دارند، باید از طریق دادگاهها، حل و فصل شوند. این امور باید بر طبق رویه‌های دادرسی و قوانین مدنی، و نه شیوه‌های قضایی جزایی، مورد بررسی و رسیدگی قرار گیرند.»

شرکت‌کنندگان سمینار، همچنین در اعلامیه خاطرنشان کرده‌اند:

– «روزنامه‌نگاران نباید برای تأسیس مؤسسه‌های مطبوعاتی مستقل، که مورد کنترل و اداره و سرمایه‌گذاری مالی خود آنان باشند، تشویق شوند. منابع مالی این مؤسسه‌ها، در صورت لزوم می‌توانند از طریق مساعدتهای مشخص و شفاف، تکمیل گردند. به شرط آن که اطمینان حاصل شود که افراد مساعدت کننده، در سیاست تحریریه‌ای، مداخله نخواهند کرد.»

در پاراگراف بعدی اعلامیه، راجع به مساعدتهای بین‌المللی برای توسعه وسایل ارتباطی کشورهای عربی، چنین گفته شده است: «مساعدت بین‌المللی در کشورهای عربی، باید به توسعه مطبوعات و وسایل ارتباطی

الکترونیکی مستقل از حکومتها معطوف گردد، تا بدین طریق، هم کثرت‌گرایی و هم استقلال تحریریه‌ای، مورد ترغیب قرار گیرند. به وسایل ارتباطی عمومی، تنها موقعی باید مساعدتها و کمکهای مالی داده شوند که استقلال تحریریه‌ای آنها محقق باشد و آزادی بیان و اطلاعات و استقلال مطبوعات، از لحاظ قانون اساسی و عملکردها، مورد تضمین باشند.»

به دنبال آن، در اعلامیه افزوده شده است:

– «وسایل ارتباطی شنیداری و دیداری و خبرگزاریهای متعلق به دولت، باید بر طبق اساسنامه‌های خود، به عنوان نهادهای بازخمدت عمومی، از استقلال روزنامه‌نگاری و تحریریه‌ای، برخوردار باشند. تأسیس خبرگزاریهای مستقل و مالکیت خصوصی و (یا) جمعی وسایل ارتباطی شنیداری و دیداری، از جمله در مناطق روستایی، نیز باید مورد تشویق، واقع شوند.»

شرکت‌کنندگان در سمینار، سپس در آخر بخش دوم اعلامیه، تأکید کرده‌اند:

– دولتهای کشورهای عربی باید با سازمان ملل متحد و «یونسکو» و سایر سازمانهای دولتی کمک به توسعه و همچنین سازمانهای غیردولتی و انجمنهای حرفه‌ای، برای هدفهای زیر، همکاری کنند:

I. تصویب قوانین و (یا) تجدیدنظر در قوانین موجود، به منظور تأمین حقوق مربوط به آزادی بیان و آزادی مطبوعات و همچنین دستیابی آزاد به اطلاعات، به نحو مورد تضمین قانون؛ طرد هر نوع انحصار در زمینه اخبار و اطلاعات و تبلیغات بازرگانی و همچنین تمام شکلهای تبعیض اجتماعی، اقتصادی یا سیاسی در وسایل ارتباطی شنیداری و دیداری و در مورد تخصیص فرکانسهای امواج، چاپ و توزیع روزنامه‌ها و مجله‌ها، تولید و تدارک کاغذ روزنامه؛ حذف تمام موانع انتشار نشریات جدید و همچنین هر نوع برقراری مالیات به‌صورت تبعیض‌آمیز؛

II. اقدام به از میان برداشتن موانع اقتصادی ایجاد و گردش فعالیت‌های جدید وسایل ارتباطی، از جمله، حقوق گمرکی، مسالیانها و سهمیه‌بندی‌هایی که ورود مواد و لوازمی همچون کاغذ روزنامه، وسایل چاپ، تجهیزات حروفچینی و پردازش متن و ملزومات مخابراتی را محدود می‌سازند و همچنین عوارض مالیاتی بر فروش روزنامه‌ها و اقدامات دیگری که دستیابی همگان به وسایل ارتباطی را مورد محدودیت قرار می‌دهند.

III. بهبود و گسترش تربیت روزنامه‌نگاران و

مدیران مؤسسه‌های مطبوعاتی و همچنین سایر همکاران حرفه‌ای وسایل ارتباطی، به صورت بدون تبعیض و به منظور ارتقاء صلاحیت‌های حرفه‌ای آنان، با تأسیس مراکز جدید تربیت حرفه‌ای در کشورهایی که فاقد آنها هستند و از جمله در یمن».

***

در بخش آخر متن اصلی اعلامیهٔ صنعا، شرکت‌کنندگان در سمینار، چنین گفته‌اند: «ما به منظور ایجاد شبکه‌های ملی و منطقه‌ای مأمور برای نظارت و مقابله در مورد نقض آزادی بیان، تأسیس بانکهای داده‌ها و تدارک کارشناسی و مساعدت فنی در زمینه کامپیوتری سازی و تکنولوژی‌های نوین اطلاعات و ارتباطات، از سازمانهای ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی فعال در زمینهٔ آزادی مطبوعات و سازمانهای حرفه‌ای وسایل ارتباطی و همچنین سایر سازمانهای غیردولتی صاحب صلاحیت، با در نظر گرفتن آن که «برنامهٔ ملل متحد برای

■ مدیرکل جدید یونسکو در هفدهم اکتبر ۱۹۸۸، طی یک کنفرانس مطبوعاتی اعلام کرد که: یونسکو خانه آزادی است و هرگز نمی‌تواند علیه اساسنامهٔ خود که بر ضرورت تضمین جریان آزاد اطلاعات تأکید دارد، اقدام نماید.

توسعه» و «برنامهٔ بین‌المللی توسعهٔ ارتباطات» و سایر سازمانهای کمک‌کننده به توسعه، باید این نیازها را به منزله یک اولویت عمده تلقی نمایند، تقاضای کمک می‌کنیم».

به دنبال آن، در اعلامیه آمده است: «ما از کمیسیونهای ملی «یونسکو» در کشورهای عربی، خواهش می‌کنیم، برای سازماندهی گردهمایی‌های ملی و منطقه‌ای، به منظور پیشبرد آزادی مطبوعات و ایجاد نهادهای وسایل ارتباطی مستقل، کمک کنند».

در پایان آخرین بخش اعلامیه، تأکید شده است:

«جامعهٔ بین‌المللی باید برای تحقق و اجرای اعلامیهٔ حاضر، مساعدت نماید. این اعلامیه باید به منظور حصول اطمینان نسبت به پی‌گیری و اجرای آن، به وسیلهٔ دبیرکل سازمان ملل متحد، به مجمع عمومی ملل متحد و از طریق مدیرکل «یونسکو» به کنفرانس عمومی این سازمان، ارجاع شود».

III. ارزیابی تحولات اخیر و چشم‌انداز آینده

به‌طور کلی می‌توان گفت که دگرگونی سیاستها و برنامه‌های ارتباطی «یونسکو»، در جهت پشتیبانی از اصول آزادی بیان و اطلاعات و مطبوعات و استقلال و کثرت‌گرایی وسایل ارتباط جمعی، به لحاظ کمک به گسترش دموکراسی سیاسی در جهان امروز، جنبهٔ مثبت دارد و به بهبود فضای عمومی و تقویت پویایی جامعهٔ مدنی در برابر نظامهای آمرانهٔ کشورهای در حال توسعه، مساعدت می‌کند. اما در واقع، به سبب ناهماهنگی شرایط داخلی این کشورها با اجرای اصول مذکور و پیروی «استراتژی نوین ارتباطی» حاوی آنها، از گرایش عمومی «نظم نوین جهانی» سرمایه‌داری معاصر برای پیشبرد آزادی‌گرایی اقتصادی، نمی‌توان به تحقق آنها، امید فراوان داشت.

لازم به یادآوری است که تقارن زمانی آغاز دگرگونی هدفها و فعالیت‌های «یونسکو» در مورد اطلاعات و ارتباطات، با فروپاشی دیوار برلن در پاییز ۱۹۸۹ و فرایند سریع زمینه‌سازی و شکل‌گیری سیاستها و برنامه‌های ارتباطی در سالهای ۱۹۹۰ و ۱۹۹۱، همزمان با روی‌گردانی کشورهای اروپای شرقی از نظام سوسیالیستی مطلق‌گرا و سقوط اتحاد جماهیر شوروی، در ایجاد «استراتژی نوین ارتباطی» مذکور، تأثیر مستقیم گذاشتند به طوری که از آن پس، برانتر خلاء همبستگی‌های قبلی دولتهای سوسیالیستی و دولتهای غیرمتعهد جهان سوم در «یونسکو» و فراهم آمدن امکانات بیشتر برای اجرای سیاستهای جدید قدرتهای بزرگ سرمایه‌داری غربی در مسیر گسترش اقتصاد بازار آزاد، برای نفی آرمانهای «نظم نوین جهانی اطلاعات و ارتباطات» که به تدارک برابری ارتباطی و تعادل اطلاعاتی و تحکیم حاکمیت ملی و هویت فرهنگی کشورهای در حال توسعه، معطوف بودند نیز شرایط مساعدتری، فراهم گردیدند.

«استراتژی نوین ارتباطی»، که در بیست‌وپنجمین اجلاس کنفرانس عمومی این سازمان در پاییز ۱۹۸۹ به تصویب رسید، بر «تشویق و ترغیب جریان آزاد اطلاعات، هم در سطح بین‌المللی و هم در سطح ملی، به منظور پیشبرد گسترده‌تر و بهتر بخش متعادل آن، بدون هرگونه مانع در برابر آزادی بیان و تقویت امکانات ارتباطی کشورهای در حال توسعه، در جهت افزایش مشارکت آنها در فرایند ارتباطات»، استوار گردیده است.

برای اجرای این استراتژی، دو هدف مهم، شامل «پیشرفت دموکراسی، از طریق پیشبرد جریان آزاد اطلاعات» و «پیشرفت توسعه، از طریق تقویت تواناییهای ارتباطی در کشورهای در حال توسعه»، در نظر گرفته شده‌اند.

به‌منظور پشتیبانی از فرایند دموکراسی، «کوشش برای بهبود آزادی بیان و به‌ویژه، آزادی مطبوعات» و همچنین «پیشبرد کثرت‌گرایی و استقلال وسایل ارتباطی»، مورد تأکید قرار گرفته‌اند.

بر مبنای استراتژی مذکور، در زمینهٔ پیشرفت آزادی بیان و آزادی مطبوعات و نیز پیشبرد کثرت‌گرایی و استقلال وسایل ارتباطی، تاکنون اقدامهای گوناگونی صورت گرفته‌اند.

کمک به اعضای حرفه‌ای وسایل ارتباطی برای ایجاد استراتژیها و برنامه‌های عملی منطقه‌ای و بین‌المللی (از طریق سمینارهای «ویندهوک»، «آلماتا»، «سانتیاگو» و «صنعا» حمایت از سازمانهای غیردولتی هشداردهی در

■ سمینار اخیر، سرآغاز کوشش‌های جدید «یونسکو» برای «پیشبرد وسایل ارتباطی آزاد و مستقل و کثرت‌گرا» به‌شمار می‌رود.

برابر نقض آزادی مطبوعات و استقلال روزنامه‌نگاران، حساس کردن افکار عمومی نسبت به اهمیت آزادی مطبوعات - به مناسبت برگزاری «روز جهانی آزادی مطبوعات» (۳ ماه مه).

تشویق گفت‌وگو، بین مقامات دولتی و سازمانهای حرفه‌ای ارتباطی (از جمله در کامرون و اندونزی)، تدارک کارشناسی برای کشورهای عضو «یونسکو»، به منظور کمک به انطباق قوانین ارتباطی آنها با الگوهای دموکراتیک و تبدیل سازمانهای رادبو - تلویزیونی دولتی به سازمانهای خدمت عمومی برخوردار از استقلال خبری (نمونه‌های قزاقستان، روسیهٔ سفید، کروآسی و روسیه) و کمک به وسایل ارتباطی مستقل در کشورهای درگیر با جنگ، به منظور انتقال صداهای تساهل‌آمیز و منطوق‌گرا (در یوگسلاوی سابق، «رواندا» و «بوروندی»)، از مهمترین کوششهای «یونسکو» در این زمینه محسوب می‌شوند.

از لحاظ پشتیبانی از توسعهٔ ارتباطات نیز براساس «استراتژی نوین ارتباطی»، برای تدارک کارشناسی و کمک به ایجاد زیرساختهای فنی

(مانند «فیلیپین» و «بنین»)، کمک به بهبود منابع انسانی از طریق آموزش حرفه‌ای (نمونه کامبوج) و تدارک و تبادل برنامه‌های تلویزیونی، اقدامهای گوناگونی به عمل آمده‌اند.

در ایسن میان، برای تسهیل و تسهیل برنامه‌های ارتباطی «یونسکو» در مورد کمک به پیشرفت دموکراسی و توسعه، از اجرای برخی طرحهای پژوهشی در زمینه‌های مختلف، مانند مشارکت زنان در برخورداری از ارتباطات جمعی و اداره وسایل ارتباطی، آسار اجتماعی تکنولوژیهای نوین اطلاعات و ارتباطات، مقابله با نمایش برنامه‌های خشونت‌آمیز تلویزیونی و پیشبرد سازمانهای رادیو - تلویزیونی خدمت عمومی نیز حمایت شده است.

ایجاد کرسیهای آموزش ارتباطات در دانشگاههای برخی از کشورهای در حال توسعه، کمک به گسترش شبکه مدارس روزنامه‌نگاری، انتشار «گزارش جهانی ارتباطات» و ادامه انتشار مجموعه «گزارشها و مقاله‌های مربوط به ارتباطات، هم از اقدامات سالهای اخیر «یونسکو» به شمار می‌روند.^{۱۰}

با وجود تمام این کوششها و اقدامها، به سبب شرایط کلی حاکم بر جهان و محدودیتهای بسیار شدید «یونسکو»، نمی‌توان انتظار داشت که سیاستها و برنامه‌های ارتباطی جدید این سازمان جهانی، در تحقق هدفهای مهم آن برای پیشرفت دموکراسی و توسعه عملاً مؤثر واقع شوند. به موجب گزارش اخیر بخش ارتباطات «یونسکو»، مجموع کمکی که در فاصله سالهای ۱۹۹۱ تا ۱۹۹۵، از سوی سازمان یادشده برای اجرای ۱۷۰ طرح توسعه ارتباطات در مناطق مختلف جهان، اختصاص یافته، از حدود ۳۶/۵ میلیون دلار، تجاوز نکرده است.^{۱۱} مقایسه این مبلغ با سرمایه‌های بسیار عظیم کمپانیهای بزرگ ارتباطی غربی و سودهای هنگفتی که از فعالیتهای سوداگرانه خود در سراسر دنیا، به دست می‌آورند، واقعیت تلخ افزایش شکاف توسعه کشورهای پیشرفته سرمایه‌داری و توسعه نیافتگی کشورهای پیرامونی را به خوبی آشکار می‌سازد. به موجب گزارشهایی که روزنامه «لوموند» فرانسه، در تابستان ۱۹۹۵، درباره تشدید جریان انحصارطلبی مؤسسات بزرگ ارتباطی غربی و از جمله ادغام کمپانی آمریکایی «تایم - وارنر» (Time - Warner) با «شبکه رادیو تلویزیونی ترنر» (Turner Broadcasting System)، خرید «شبکه رادیو - تلویزیونی کلمبیا» (Columbia Broadcasting System C.B.S) از سوی کمپانی

■ تاریخ پایان سمینار «ویندهوک» و صدور اعلامیه نهایی آن (۳ مه ۱۹۹۳)، از سوی «یونسکو» و مجمع عمومی ملل متحد، به‌عنوان «روز جهانی آزادی مطبوعات» شناخته شده است.

غربی، از مظاهر مهم آن به‌شمار می‌رود، کوششها و اقدامهای تازه «یونسکو» در زمینه آزادی و استقلال و کثرت‌گرایی ارتباطات، در عین حال که با توسعه آزادی‌گرایی اقتصادی و حمایت از آزادی‌گرایی سیاسی هماهنگی دارند، با نوعی تعارض روبه‌رو می‌شوند. زیرا انحصاری شدن روزافزون فعالیتهای مؤسسات ارتباطی کشورهای غربی و آثار مستقیم آن بر سراسر جهان، عملاً به استقلال و کثرت‌گرایی و مسایل ارتباط جمعی، لطمه وارد می‌کند.

به همین جهت است که کشورهای عضو اتحادیه اروپا و نیز سایر ممالک اروپایی، در همان سال ۱۹۸۹، همزمان با تدوین و تصویب «استراتژی نوین ارتباطی» سازمان بین‌المللی «یونسکو» و علی‌رغم تلاش طراحان این استراتژی برای مسکوت گذاشتن مسائل سلطه و وابستگی جهانی، با تصویب «رهنمود تلویزیون بدون مرز» به‌وسیله اتحادیه مذکور و تصویب «عهدنامه اروپایی تلویزیون فرامرزی» از سوی

معروف «وستینگهاوس» (Westinghouse) و نیز خرید «شبکه رادیو - تلویزیونی ای.بی.سی.» (American Broadcasting Company A.B.C.) به‌وسیله کمپانی مشهور «والت دیسنی» (Walt Disney)، انتشار داد، مشخص می‌شود که برای سه معامله فوق، به‌ترتیب ۷/۱ میلیارد دلار، ۵/۴ میلیارد دلار و ۱۹/۲ میلیارد دلار، از سوی کمپانیهای خریدار، پرداخت شده‌اند و بهای مجموع معاملاتی که در دوره شش ماهه اول سال ۱۹۹۵ برای الحاق و ادغام ۱۲ کمپانی عظیم ارتباطی غربی و از جمله موارد سه‌گانه مذکور، صورت گرفته‌اند، به ۳۸۴/۶ میلیارد دلار بالغ گردیده است.^{۱۲}

بدین‌گونه، با تسریع روند جهانی‌سازی اقتصادی، که از اوایل دهه ۱۹۸۰ با تلاشهای ایالات متحده آمریکا در جهت «مقررات زدایی»، «خصوصی‌سازی» و «آزادسازی» فعالیتهای ارتباطی در سراسر دنیا، دنبال می‌شود و تمرکز گریبی و انحصار خواهی فزاینده کمپانیهای عظیم

6. U.N./U.N.E.S.C.O. Declaration of Alma Ata on Promoting Independent and Pluralist Asian Media. New York: United Nation Department of Public Information (DPI/1317-9293360, February 1993 - 10 M), 1993, PP. 1-3.

7. Ibid. PP. 3-6.

8. U.N./U.N.E.S.C.O. and U.N.D.P. Seminar on Media Development and Democracy in Latin America and The Caribbean, Santiago, Chile, 2-6 May 1994. New York: United Nations (CII-94/WS-8), 1994, PP. 53-59.

9. Ibid. PP. 61-65.

10. Communication in the Service of Humanity. Paris: UNESCO CDIR/C.I.I./COM, 29 June 1995, PP. 1-12.

11. Ibid. P. 13.

12. Le Monde, 2,3,5 A Outet 24,25 September 1995, PP. 17,15,16 et 75.

13. Armand Mattelart. "Les Nouveaux Scénarios de La Communication Mondiale: dangereux Effets de La Globalization des Réseaux". Le Monde Diplomatique, A Outet 1995, PP. 24, 25.

و فرهنگی در سطح‌های بین‌المللی و ملی، مقاومت‌انگیز و آسیب‌پذیر است.

توجه ویژه‌ای که اکنون در اجرای سیاستها و برنامه‌های ارتباطی جدید «یونسکو»، به آزادی‌گرایی سیاسی موردنظر در کشورهای سرمایه‌داری غربی، معطوف گردیده است، با وجود جنبه‌های نظری مثبت آن، در برابر عملکردهای سیاسی محدودیت‌آمیز دولتهای اقتدارگرای کشورهای در حال توسعه و فعالیت‌های

■ فدریکو مایور اعلام کرد که مفهوم «نظم نوین جهانی اطلاعات و ارتباطات» را - که از سوی جهان سوم و بلوک شوروی ترویج شده است - طرد می‌کند.

اقتصادی سودجویانه تاکمپانیهای بزرگ فرامی - که شرایط سلطه و وابستگی فرهنگی و ارتباطی کشورهای پیشرفته و عقب‌مانده را تشدید می‌کنند - از چشم‌انداز روشنی برخوردار نیست. برای جبران کم‌توجهی سیاستها و برنامه‌های ارتباطی «یونسکو» در دهه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰، نسبت به تشویق و ترغیب آزادی و استقلال و کثرت‌گرایی ارتباطات جمعی و جبران بی‌اعتنایی کنونی این سیاستها و برنامه‌ها، به مسائل نابرابری ارتباطی و عدم تعادل اطلاعاتی در سطح جهانی، باید به نوعی تعادل رسید و هر دو زمینه را در کنار هم، موردنظر قرار داد.

حاشیه:

۱. برای آشنایی با این گزارش و ارزیابی آن، می‌توان به مقاله زیر، در شماره قبل مجله رساله، مراجعه کرد:
- دکتر کاظم محتلم‌زاد، «همکاریهای ارتباطی منطقه‌ای در شرایط معارضة جهانی‌سازی اقتصادی و هويت جبري فرهنگي: ملاحظاتی درباره گزارش هیات اعزامی «یونسکو» برای امکان‌سنجی راجع به تأسیس مرکز مطالعات و تحقیقات ارتباطات در آسیای میانه». رساله، سال ششم، شماره ۳، پاییز ۱۳۷۴، ص ۱۷-۲.

۲. به‌منظور معرفی برنامه بین‌المللی توسعه ارتباطات و بررسی هدفها و عملکردهای آن، در شماره آینده مجله رساله مقاله‌ای منتشر خواهد شد.
۳. برای آگاهی بیشتر در مورد سیاستها و برنامه‌های ارتباطی یونسکو در دهه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ به مقاله‌ای زیر مراجعه شود:
- دکتر کاظم محتلم‌زاد، «جهان سوم در برابر سلطه ارتباطی و اطلاعاتی غرب». رساله، سال ۴، ش ۱، بهار ۱۳۷۰، ص ۲۵-۱۲.
- دکتر کاظم محتلم‌زاد، «جهان سوم در راه استقرار نظم نوین بین‌المللی اطلاعات و ارتباطات». در کتاب «یک جهان، چندین صد»: ارتباطات در جامعه امروز و فردا. ترجمه ایرج باد، تهران: نشرات سروش، ۱۳۶۹، ص ۲۹-۱۱.

4. U.N./U.N.E.S.C.O. Declaration of Windhoek on Promoting on Independent and Pluralistic African. Press. New York: United Nations, 1991. PP. 2-6.

5. Ibid. PP. 7-8.

شورای اروپا، برای مقابله با سلطه فزاینده برنامه‌های تلویزیونی وارداتی آمریکایی و حمایت از تولیدات تصویری اروپایی، محدودیت پخش تلویزیونی آگهیهای بازرگانی و حمایت کودکان در برابر فیلمها و سریالهای خشونت‌آمیز ایالات متحده، مقررات منطقه‌ای جدیدی وضع کردند و به مورد اجرا گذاشتند. پس از آن نیز کشورهای اروپایی، با کوشش ویژه فرانسه، در جریان مذاکرات مربوط به توافق در مورد تعرفه‌های گمرکی و بازرگانی جهانی با ایالات متحده، برای جلوگیری از گسترش سلطه فرهنگی و ارتباطی آمریکا، فرآورده‌های هنری و فرهنگی و برنامه‌های تلویزیونی را به عنوان «آثار معنوی» از حیطه شمول کالاها و خدمات بازرگانی، مستثنی ساختند و به موجب موافقتنامه سال ۱۹۹۳، که به تأسیس سازمان بازرگانی جهانی (The World Trade Organization) منتهی گردید، لاقبل به‌طور موقت، برنامه‌های تلویزیونی را از حوزه جریان آزاد کالاها و خدمات، خارج کردند و محدودیتهای مربوط به نمایش سریالهای تلویزیونی آمریکایی در اروپا را حفظ نمودند در همان زمان، فرانسوا میتران، رئیس‌جمهوری وقت فرانسه، در انتقاد از روند انحصارگری و همگون‌سازی فرهنگی و ارتباطی جهانی، چنین گفته بود: «... کمک به تعمیم یک الگوی فرهنگی واحد، برای جهان مصیبت‌بار خواهد بود. آنچه را که نظامهای مطلق‌گرا، سرانجام، در اجرای آن موفق نگردیدند، آیا قوانین پول با اتحاد نیروهای تکنیک، به تحقق خواهند رساند؟...»^{۱۳}

هرچند که در دو سال اخیر و به ویژه پس از گردهمایی سران هفت کشور بزرگ صنعتی جهان (فوریه ۱۹۹۵ - بروکسل) برای ایجاد هماهنگی در بهره‌برداری از شبکه‌های نوین «بزرگراههای اطلاعاتی»، در فرایند جهانی‌سازی اقتصادی فعالیت‌های ارتباطی، تحولات تازه‌ای به‌منظور تحقق خصوصی‌سازی مؤسسات دولتی ارتباطات دور اروپا و هماهنگی کشورهای اروپایی با توصیه‌های مکرر ایالات متحده آمریکا، برای آمادگی بیشتر در عرصه رقابت‌های بازرگانی، صورت گرفته‌اند، اما همان‌طور که انتخابات سیاسی و پارلمانی جدید برخی از کشورهای اروپای شرقی و روسیه و نیز اعتصابات عمومی اخیر فرانسه (پاییز ۱۹۹۵) نشان دادند، جهانی‌سازی موردنظر کشورهای بزرگ سرمایه‌داری، روند مطمئن و ثابتی به‌شمار نمی‌رود و به سبب افزایش نابرابریهای اجتماعی